

Badanie ewaluacyjne

Ocena średniookresowa (mid-term) Lokalnej Strategii Rozwoju wdrażanej przez
Stowarzyszenie – Lokalną Grupę Działania Zielone Mosty Narwi
w okresie: styczeń 2016 – październik 2019

RAPORT OSTATECZNY

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania
Zielone Mosty Narwi

Pokrzywnica, październik 2019 r.

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi
Al. Jana Pawła II 1
06-121 Pokrzywnica woj. mazowieckie
tel.: (23) 691 88 55
e-mail: biuro@zielonemostynarwi.pl

Prezes Zarządu – **Albert Jaworski**

Przewodniczący Rady – **Bogdan Ruszkowski**

Przewodnicząca Komisji Rewizyjnej – **Rutkowski Włodzimierz**

Ekspert zewnętrzny:
dr **Leszek Leśniak**

Spis treści

	str.
1. Streszczenie	4
2. Wstęp	7
3. Definicje i uszczegółowienie rozumienia określeń (pojęć) używanych w dokumentach ewaluacyjnych	7
4. Cel ewaluacji mit-term Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia – Lokalnej Grupy Działania Zielone Mosty Narwi	10
5. Charakterystyka LGD Zielone Mosty Narwi	10
6. Charakterystyka obszaru objętego działalnością Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi	12
7. Metodologia badawcza	16
8. Realizacja badania	17
8.1. Analiza ankiet internetowych (CAWI)	17
8.2. Kwerenda dokumentów zastanych	29
8.2.1. Analiza LSR	29
8.2.2. Analiza wybranych danych z rocznych sprawozdań	35
9. Wnioski	42
10. Rekomendacje	44
11. Spis wykresów i rycin	45

1. Streszczenie

Celem przeprowadzonego badania ewaluacyjnego była pomoc władzom LGD w ocenie, czy sama strategia jest spójna wewnętrznie, czyli ustalenie, w jakim stopniu diagnoza obszaru jest trafna i czy cele wynikają z diagnozy, a przedsięwzięcia i środki wsparcia są adekwatne do celów oraz jaki jest aktualny potencjał samej LGD i czy wykazuje tendencje rozwojowe.

Badanie ewaluacyjne ustaliło, jaki jest aktualny stan wdrażania LSR, czy cele są realizowane, a zaplanowane wskaźniki osiągnięte i w jakim stopniu, ustaliło również jakie problemy występują w procesie zarządzania realizacją strategii oraz zidentyfikowało istotne bariery we wdrażaniu LSR.

W procesie ewaluacji zostały wykorzystane wyniki warsztatów refleksyjnych.

Dla zachowania poprawności przeprowadzonego badania ewaluacyjnego zastosowano trzy techniki badawcze.

Jako podstawowe metody badawcze zastosowano:

Metodę jakościową, w ramach której przeprowadzono badania z użyciem technik:

- a) Kwerenda dokumentów zastanych, wytworzonych i/lub archiwizowanych w LGD, a także wytworzonych przez beneficjentów, a archiwizowanych (przechowywanych) w LGD;
- b) Analiza LSR pod względem logiczności i spójności;

Metodę ilościową, w ramach której przeprowadzono badania z użyciem technik:

- d) Ankieta sondażowa wśród mieszkańców obszaru objętego wdrażaniem LSR.

Wnioski

W raporcie zapisane zostały różnego rodzaju wnioski szczegółowe wynikające z zastosowania poszczególnych technik badawczych. Poniżej wybrane wnioski, które są odpowiedzią na pytania badawcze ujęte w cztery grupy problemowe:

1. Dotyczące stanu realizacji LSR – które są odpowiedzią na pierwsze pytanie badawcze (1. Jaki jest stan realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Zielone Mosty Narwi.
 - a. Ogólny stan realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju jest dobry, budżet na wdrażanie LSR zrealizowany jest w ponad 90%. Wdrażanie przebiega zgodnie z założeniami – realizacja LSR jest zaawansowana, dużo już udało się osiągnąć, jest znaczne zainteresowanie beneficjentów. Ogólna ocena jest dobra.
 - b. Pozytywnie na realizację LSR wpływa przede wszystkim trafność diagnozy i wytyczone kierunki rozwoju, a także wysoka jakość pracy biura LGD, sprawne działanie Rady i samorządu Województwa (od złożenia wniosku o przyznanie pomocy do podpisania umowy na realizację operacji, z beneficjentem). Również dobra współpraca wnioskodawców z biurem LGD. Znaczenie mają też dobre lokalne kryteria – takie, które pozwalają na wybór operacji realizujących cele i wskaźniki LSR
 - c. Aby poprawić jakość wdrażania strategii należy skutecznie eliminować zbędną biurokrację, wyeliminować wszystkie zbędne załączniki i opisy we wniosku a także biznesplanie, które bezpośrednio nie mają wpływu na jakość planowanej operacji.

Przepisy prawa powszechnego i tak każdy beneficjent musi respektować, zatem sprawdzanie wniosku przez LGD, jak również SW pod tym kątem nie jest konieczne.

- d. Należy przeciwdziałać składaniu w jednym naborze przez jednego wnioskodawcę dwóch wniosków. Należy zwiększać rolę członków organu decyzyjnego przez wprowadzenie kryteriów subiektywnych ze skalą punktową od – do. Należy też zadbać o pełniejszą informację dla przedsiębiorców, o możliwościach uzyskania wsparcia, zwłaszcza warunkach tego wsparcia.
2. Dotyczące funkcjonowania LGD – które są odpowiedzią na drugie, trzecie, czwarte i szóste pytania badawcze (2. W jaki sposób LGD zapewnia wysoką jakość i efektywność wdrażania LSR? 3. Jaka jest rozpoznawalność marki LGD? 4. Jak oceniają mieszkańcy obszaru działalność i funkcjonowanie LGD? 6. Na jakie problemy napotka LGD w trakcie zarządzania LSR?).
- a. Rozpoznawalność Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi jest duża. Wskazują na to wypowiedzi przedstawicieli mieszkańców, w ankiecie internetowej.
 - b. Wpływ Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru jest bardzo wysoki. Ocena ta jest o tyle istotna, że Stowarzyszenie wdrażając LSR zabiega właśnie o to aby dokonać zmiany na obszarze, a ta zmiana jest możliwa tylko wówczas gdy mieszkańcy chcą współdziałać ze Stowarzyszeniem i gotowi są do zwiększonej aktywności. Deklarując, że Stowarzyszenie posiada wpływ na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru, można uznać, że są gotowi do tej wzmożonej aktywności.
 - c. W ramach LGD jest bardzo dobra współpraca pomiędzy przedstawicielami poszczególnych sektorów, a „gminy” nie rywalizują pomiędzy sobą o wsparcie – to tworzy dobrą atmosferę i wpływa na sytuację, w której różnice potrzeb pomiędzy gminami nie wpływają na realizację strategii.
 - d. Zainteresowanie stroną internetową Stowarzyszenia jest wysokie. Należy też odnotować fakt, że jest grupa mieszkańców, która systematycznie (co najmniej raz w tygodniu) przegląda stronę internetową LGD. Stan licznika na stronie internetowej LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi wskazuje ponad 700 tys. wejść.
 - e. W wyniku przeprowadzonych badań można stwierdzić, że praca Biura LGD zasługuje na bardzo dobrą ocenę. Biorąc pod uwagę ankiety oceniające z doradztwa prowadzonego przez pracowników Biura – ocena tam zawarta jest bardzo wysoka.
3. Dotyczące procesu zarządzania wdrażaniem LSR – które są odpowiedzią na piąte i siódme pytania badawcze (5. Jak jest zainteresowanie podmiotów lokalnych podejmowaniem działań w ramach ogłaszanych naborów? 7. Jakie czynniki mogą wpływać na podnoszenie jakości procesu wdrażania LSR?).
- a. Przedstawiciele mieszkańców deklarują, że znają Program LEADER i deklarują dobrą znajomość LSR, w tym cele, przedsięwzięcia, a także kryteria wyboru.
 - b. Ogólna ocena jakości składanych wniosków jest dobra, co nie oznacza, że nie może być wyższa, nie mniej wpływ pracy biura na tą jakość jest już niewielki – zwłaszcza te

przygotowane przez firmy a nie wnioskodawców. Ogólnie, wnioski są coraz lepsze, zwłaszcza te opracowane przez wnioskodawców i konsultowane w biurze LGD. Bowiem te przygotowane przez firmy konsultingowe są mocno sformalizowane, dostosowane do kryteriów, a wnioskodawcy na doradztwo przychodzą jedynie po potwierdzenie aby uzyskać punkty w ocenie.

- c. Wpływ LGD na kształt katalogu kryteriów jest niewielki. Większość kryteriów jest ustalanych na poziomie IZ, a LGD może te „narzucone” uzupełnić. Pewny niepokój budzi podejście części wnioskodawców do doradztwa realizowanego w biurze LGD – ze względu na kryterium – czy korzystał z doradztwa – część wnioskodawców przychodzi do biura po potwierdzenie, że byli na doradztwie, a nie po faktyczną poradę czy konsultacje – trudno jest z tym zjawiskiem walczyć.
 - d. Oceniając ogólnie procedury dotyczące wyboru operacji do finansowania należy uznać, że są właściwe a kryteria dobre i nie należałoby ich zmieniać aby zachować „stabilność” procesu oceny i wyboru. Należy jednak więcej uwagi poświęcić na „edukację” przysyłanych wnioskodawców aby lepiej rozumieli o co chodzi w kryteriach.
 - e. Na obszarze wdrażania LSR nie wystąpiły istotne zmiany w sytuacji społeczno-ekonomicznej, które mogłyby wpłynąć na dezaktualizację strategii. Należy zastanowić się nad zmianą podejścia do zasad wspierania rozwoju przedsiębiorstw, gdzie aktualnie głównym kryterium jest utworzenie miejsca pracy. Dziś problemem jest brak „rąk do pracy”. To się odczuwa w wielu branżach ale najmocniej w budownictwie.
 - f. Analizując przedstawione dane, w każdej fazie procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju zarządzanej przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi należy ocenić, że stan osiągniętych wskaźników jest na bardzo dobrym poziomie i nic nie wskazuje na zagrożenie dla pełnej realizacji kwot wsparcia i zapisanych w strategii wskaźników, a sukces końcowy nie jest zagrożony.
4. Dotyczące innych zagadnień nie ujętych w pytaniach badawczych.
- a. Aby poprawić jakość wdrażania strategii należy skutecznie eliminować zbędną biurokrację, wyeliminować wszystkie zbędne załączniki i opisy we wniosku a także biznesplanie, które bezpośrednio nie mają wpływu na jakość planowanej operacji. Przepisy prawa powszechnego i tak każdy beneficjent musi respektować, zatem sprawdzanie wniosku przez LGD, jak również SW pod tym kątem nie jest konieczne.
 - b. Mieszkańcy obszaru deklarują więź z obszarem, wykazują chęć współpracy i demonstrowają postawy zaufania społecznego.

2. Wstęp:

Celem działania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi w latach 2014-2020 jest realizacja działań na rzecz społeczności lokalnej przy wykorzystaniu środków, w ramach podejścia LEADER zawartego w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, dostępnych wiejskim organizacjom pozarządowym, a także działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, aktywizowanie ludności wiejskiej, realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju opracowanej przez Stowarzyszenie oraz upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach wiejskich. LGD realizuje LSR na okres programowania 2014-2020. Dokumentami regulującymi funkcjonowanie Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi jest Statut Stowarzyszenia oraz regulaminy: Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej oraz Regulamin Biura LGD.

3. Definicje i uszczegółowienie rozumienia określeń (pojęć) używanych w dokumentach ewaluacyjnych:

Jak należy rozumieć ewaluację:

- To ocena wartości strategii z zastosowaniem określonych kryteriów w celu jej usprawnienia, rozwoju lub lepszego rozumienia.
- Polega na zbieraniu, analizie oraz interpretacji danych na temat znaczenia i wartości strategii przy zwróceniu uwagi na zagadnienia istotne dla mieszkańców obszaru objętego realizacją strategii.
- Służy ocenie efektywności, skuteczności, oddziaływania, trwałości i zgodności zrealizowanych operacji w kontekście założonych celów, porównywaniu produktów i rezultatów z wskaźnikami zapisanymi w strategii.

Wytyczne UE w zakresie ewaluacji programów operacyjnych definiują ewaluację jako osąd (ocenę) wartości interwencji publicznej dokonany przy uwzględnieniu odpowiednich kryteriów (skuteczności, efektywności, użyteczności, trafności i trwałości) i standardów. Osąd dotyczy zwykle potrzeb, jakie muszą być zaspokojone w wyniku interwencji oraz osiągniętych efektów. Ewaluacja oparta jest na specjalnie w tym celu zebranych i zinterpretowanych informacjach za pomocą odpowiedniej metodologii.

Ewaluacja może służyć wielu celom. Najczęściej ewaluacja prowadzona jest dla:

- Zbadania potrzeb np. mieszkańców obszaru, przyszłych beneficjentów.
- Określenie kierunków i celów działań.
- Poprawy przejrzystości podejmowanych działań.
- Poznawania mechanizmów wdrażania programów, planów strategicznych i operacji.
- Zwiększenie skuteczności i efektywności programów/strategii/operacji.
- Wspomagania procesu podejmowania decyzji.
- Identyfikowania słabych i mocnych stron interwencji.

- Sygnalizowania pojawiających się problemów.
- Określania stopnia zgodności z przyjętymi założeniami.
- Zwiększania profesjonalizmu świadczonych usług.
- Pogłębiania odpowiedzialności za program/strategię/operację.
- Demokratyzacji procesu zarządzania.

Rodzaje ewaluacji:

- ex-ante (przed realizacją programu/strategii/operacji),
- mid-term/on-going/ewaluacja bieżąca (podczas realizacji programu/strategii/operacji),
- ex-post (po zakończeniu realizacji programu/strategii/operacji).

Ewaluacja ex-ante:

- Przeprowadzana jest przed wdrażaniem programu/strategii/operacji.
- Ocenia, na ile planowana interwencja jest trafna z punktu widzenia potrzeb (sektora, beneficjentów) oraz spójna w zakresie planowanych celów i sposobów ich realizacji.
- Bada kontekst społeczny, gospodarczy, prawny.
- Służy identyfikacji potencjalnych trudności, zagrożeń.
- Diagnozuje potrzeby i oczekiwania grupy docelowej (mieszkańców obszaru).

Ewaluacja mid-term:

- Realizowana jest mniej więcej w połowie wdrażania interwencji.
- Poddaje analizie osiągnięte na tym etapie produkty i rezultaty.
- Dokonuje pierwszej oceny jakości realizacji programu/strategii/operacji.
- Ocenia poczynione na etapie programowania założenia (cele, wskaźniki).
- Diagnozuje kontekst realizacji programu/strategii/operacji.
- Może przyczynić się do pewnych modyfikacji realizacji interwencji oraz aktualizacji przyjętych założeń programu/strategii/operacji.

Ewaluacja ex-post:

- Przeprowadzana jest po zakończeniu realizacji programu/strategii/operacji.
- Ocenia na ile udało się osiągnąć założone cele.
- Ocenia skuteczność i efektywność interwencji oraz jej trafność i użyteczność.
- Bada długotrwałe efekty (oddziaływanie) programu/strategii/operacji oraz ich trwałość.
- Stanowi cenne źródło informacji użytecznych przy planowaniu kolejnych interwencji.

Etapy procesu ewaluacji:

- Planowanie ewaluacji.
- Projektowanie ewaluacji.
- Zbieranie i analiza danych.
- Raportowanie.
- Wykorzystanie wyników ewaluacji.

Przystępując do przeprowadzania ewaluacji, trzeba ją precyzyjnie zaplanować, by jak najskuteczniej wykorzystać czas i posiadane zasoby. Unika się w ten sposób również niebezpieczeństwa przeprowadzenia ewaluacji mało efektywnej, zwiększa się natomiast jej użyteczność.

Im lepiej zaplanowana ewaluacja, tym większa szansa na przeprowadzenie jej w taki sposób, który dostarczy istotnych, wiarygodnych i rzetelnych informacji, odpowiadających potrzebom i zainteresowaniom jej odbiorców i użytkowników.

Kryteria ewaluacji:

- Służą wskazaniu, co w ramach prowadzonej ewaluacji będzie podlegało ocenie.
- Są pryzmatem, przez który ewaluator patrzy na ewaluowane przedsięwzięcie, oceniając program/strategię/operację pod kątem stopnia spełniania określonego kryterium.

Najczęściej stosowane kryteria ewaluacji:

- Trafność (relevance) – kryterium to pozwala ocenić, w jakim stopniu przyjęte cele programu/strategii/operacji odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym programem/strategią/operacją i/lub realnym potrzebom mieszkańców (beneficjentów).
- Efektywność (efficiency) – kryterium to pozwala ocenić poziom „ekonomiczności” programu/strategii/operacji, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów. Nakłady rozumiane są tu jako zasoby finansowe, ludzkie, rzeczowe i poświęcony czas.
- Skuteczność (effectiveness) – kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele programu/strategii/operacji zdefiniowane na etapie opracowania planu strategicznego (programowania) zostały osiągnięte.
- Oddziaływanie/wpływ (impact) – kryterium to pozwala ocenić związek pomiędzy celem operacji i celami ogólnymi, tj. stopień, w jakim korzyści odniesione przez docelowych beneficjentów miały szerszy ogólny wpływ na większą liczbę ludzi w danym sektorze, regionie lub w całym kraju.
- Trwałość efektów (sustainability) – kryterium to pozwala ocenić, czy pozytywne efekty operacji na poziomie celu mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tej operacji w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie sektora, regionu czy kraju.

Metody zbierania danych w ewaluacji:

- Analiza dokumentów
- Wywiady
- Kwestionariusze
- Obserwacja

Inne metody zbierania danych użyteczne w ewaluacji:

- Analiza dostępnych danych
- Dane z systemu monitoringu
- Studium przypadku
- Grupy fokusowe
- Opinie ekspertów

4. Cel ewaluacji mit-term Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi

Celem przeprowadzenia ewaluacji jest pomoc władzom Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania w ocenie, czy sama strategia jest spójna wewnętrznie, czyli ustalenie, w jakim stopniu diagnoza obszaru jest trafna i czy cele wynikają z diagnozy, a przedsięwzięcia i środki wsparcia są adekwatne do celów oraz jaki jest aktualny potencjał samej LGD i czy wykazuje tendencje rozwojowe.

Badanie ewaluacyjne ustali, jaki jest aktualny stan wdrażania LSR, czy cele są realizowane, a zaplanowane wskaźniki osiągnięte i w jakim stopniu, ustali również, jakie problemy występują w procesie zarządzania realizacją strategii oraz zidentyfikuje istotne bariery we wdrażaniu LSR.

5. Charakterystyka LGD Zielone Mosty Narwi

Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi, mające również status Lokalnej Grupy Działania, powstało w czerwcu 2006 w wyniku realizacji projektu Phare nr PL2003/004-379/01.01.03/os/44/9, finansowanego ze środków Unii Europejskich i budżetu Państwa. Projekt realizowany przez Społeczny Instytut Ekologiczny został rozpoczęty w grudniu 2005 i zakończony w sierpniu 2006. Historia utworzenia Stowarzyszenia uwidocznia charakter oddolny, społeczny i partnerski tej inicjatywy.

Inicjatorem projektu utworzenia Stowarzyszenia pod hasłem „koalicja na rzecz ekorozwoju” był Społeczny Instytut Ekologiczny, organizacja pozarządowa z siedzibą w Warszawie, zajmująca się w szczególności tematyką zrównoważonego rozwoju i bioróżnorodności rolniczej. Społeczny Instytut Ekologiczny prowadzi działania w gminach wiejskich województwa mazowieckiego, szczególnie na Kurpiach. Jakkolwiek województwo mazowieckie jest uważane za najbardziej rozwinięty region w kraju, wskaźniki ogólne nie ukazują ogromnych kontrastów pomiędzy Warszawą i wiejskimi obszarami północno-wschodniego Mazowsza, które jest regionem „zapomnianym”. Występują tam ogromne problemy społeczne i gospodarcze – duże ubóstwo, bezrobocie, brak perspektyw. Bliskość

Warszawy sprawia, że drenuje ona zasoby ludzkie, natomiast powstaje brak działań prorozwojowych w terenie, który ze względu na dobre wskaźniki na poziomie województwa jest traktowany drugorzędnie również przez administrację państwową. Wybrane gminy które stanowiły zaczątek koalicji, czyli Winnica, Pokrzywnica i Zatory, położone są tuż obok siebie i są bardzo podobne pod względem: gospodarczym, społecznym oraz przyrodniczym.

Ryc. 1. Obszar LGD na mapie administracyjnej Mazowsza

Źródło: Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielone Mosty Narwi na lata 2014-2020.

Stowarzyszenie Lokalna grupa Działania Zielone Mosty Narwi obecnie działa w województwie mazowieckiego na obszarze 9 gmin: Gzy, Nasielsk, Obryte, Pomiechówek, Pokrzywnica, Pułtusk, Świercze, Winnica i Zatory, które łącznie zajmują 1.135,44 km² powierzchni. Gminy te należą administracyjnie do dwóch powiatów: pułtuskiego (Gzy, Obryte, Pokrzywnica, Pułtusk, Świercze, Winnica i Zatory) i nowodworskiego (Nasielsk i Pomiechówek). Cały obszar LGD graniczy z powiatami: ciechanowskim, płońskim, legionowskim, wyszkowskim i makowskim. Są to w większości obszary wiejskie, chociaż na obszarze działania LGD położone są dwa miasta: Pułtusk, liczący 19.228 mieszkańców i Nasielsk liczący 7.650 mieszkańców. Łącznie na obszarze objętym działaniami LGD mieszkają 80.203 osoby. (GUS, dane 31.12.2013). Stanowią one 1,5% populacji województwa mazowieckiego. Obszar realizacji LSR obejmuje większą liczbę mieszkańców niż średnia liczba mieszkańców objętych LSR/LSROR w latach 2007-2013 w województwie mazowieckim (79,7 tys.).

Wszystkie gminy stanowią spójny obszar w kontekście geograficznym i graniczą ze sobą. Obrazuje to poniższa mapa.

Ryc. 2. Spójność geograficzna obszaru Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi.

Źródło: <http://zielonemostynarwi.pl/index.php/pl/obszar-dziaania>

Misję Lokalnej Grupy Działania – Stowarzyszenia Zielone Mosty Narwi określa paragraf 6 statutu LGD. Misja ta została zdefiniowana w procesie konsultacji z partnerami lokalnymi: instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi, mieszkańcami z gmin które stanowiły zaczątek powstania LGD (Winnica, Pokrzywnica, Zatory). Tym samym jest ona wynikiem faktycznej potrzeby i chęci działania mieszkańców na rzecz ekorozwoju tego obszaru.

Misją Stowarzyszenia jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju gmin powiatu pułtuskiego i okolicznych. Przez zrównoważony rozwój tych obszarów należy rozumieć rozwój, który pozwoli zwiększać jakość życia mieszkańców i zamożność poprzez między innymi: tworzenie lokalnych miejsc pracy, rozwój rolnictwa zrównoważonego, ekologicznego i agroturystyki, zachowanie i ochronę dziedzictwa przyrodniczego, w tym bioróżnorodności rolniczej, zadbanie o czystość środowiska, szczególnie rzeki Narwi, kultywowanie kultury i tradycji lokalnych, dbanie o estetykę wsi, zachowanie zabytków i tradycyjnej architektury, a także zapewnienie dobrej jakości rozwiązań komunikacyjnych.

Misja ta będzie realizowana przy zachowaniu zasad partnerstwa i współpracy pomiędzy lokalnymi instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi i partnerami prywatnymi, oraz aktywizacji i udziale mieszkańców w rozwoju lokalnym i procesach decyzyjnych

6. Charakterystyka obszaru objętego działalnością Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi

W rezultacie procesów zachodzących w gospodarce kraju zmienia się struktura ekonomiczna i społeczna obszaru na którym działa Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi. Rolnictwo, które w przeszłości dominowało ma dziś drugorzędne znaczenie, ustępując miejsca usługom i małej przedsiębiorczości. Zasoby przyrodnicze i kulturowe przyciągnęły na obszar miłośników rekreacji (działki rekreacyjne) i nowych stałych mieszkańców, zachęconych dodatkowo dobrymi powiązaniami drogowymi z Warszawą, w której często pracują.

W chwili obecnej społeczność obszaru cechuje raczej niski poziom integracji społeczności i zbyt niski w stosunku do potrzeb i możliwości poziom aktywności większych grup mieszkańców. Obszar cechuje nierównomierna aktywność społeczna, od gmin, w których aktywnie działają organizacje pozarządowe, do gmin o bardzo niskiej aktywności mieszkańców.

Potencjał ludzki LGD Zielone Mosty Narwi nie jest w pełni wykorzystywany dla rozwoju lokalnych społeczności. Co więcej, brak lub niedostatek działań integracyjnych i aktywizacyjnych, przy intensywności procesu osadniczego na części obszaru, może powodować alienację zarówno „starych”, jak i „nowych” mieszkańców, skutkującą konfliktami społecznymi lub przynajmniej spowolnionym rozwojem społecznym obszaru.

Z uwagi na bliskość Warszawy, położenie poszczególnych gmin i połączenia komunikacyjne gminy takie jak Pomiechówek, Nasielsk, Pokrzywnica czy Pułtusk odnotowują stały wzrost liczby mieszkańców. Natomiast w gminach mało atrakcyjnych dla osadnictwa takich jak Gzy, Świercze, Obryte, Zatory obserwowany jest powolny systematyczny spadek liczby ludności. Warto zwrócić też uwagę na to, że co prawda w gminach ubywa stałych mieszkańców to wzrasta liczba działek rekreacyjnych, gdzie turyści, głównie z Warszawy przyjeżdżają na weekendy odpoczywać.

Gęstość zaludnienia nie jest równomierna we wszystkich gminach i waha się od 35 osób/km² (gmina Obryte, Winnica) do 88 osób/km² (gmina Pomiechówek). W dużej mierze jest to spowodowane położeniem i odległością od Warszawy jak i komunikacją ze stolicą. Im bliżej i lepsze połączenie drogowe i kolejowe, tym większa gęstość zaludnienia. Wyraźnie widać tu wpływ dużej aglomeracji na osadnictwo na obszarze LGD. Średnia gęstość zaludnienia na terenach wiejskich objętych działaniami LGD jest mniejsza (48,2 os/km²) od średniej wojewódzkiej (55 48,2 os/km²). Słabe zaludnienie może mieć niekorzystny wpływ na rozwój gospodarczy obszaru, oprócz turystyki, gdzie mała liczba ludności i walory przyrodnicze (las, rzeka Narew) podnosi atrakcyjność terenu.

Udział kobiet i mężczyzn w całej populacji obszaru jest proporcjonalny. Mężczyźni stanowią 49,5%, a kobiety 50,5% ogółu mieszkańców. Natomiast liczba urodzin i zmiany analizowane na przestrzeni ostatnich lat (2010-2013) wskazują na coraz niższy przyrost naturalny.

Wpływ na kształtowanie kapitału ludzkiego mają ośrodki kultury, świetlice. Warto zwrócić uwagę, że nie we wszystkich gminach są gminne ośrodki kultury. Domy kultury są tylko w Pułtusku, Nasielsku i Pomiechówku. Nie ma ich w gminie Gzy i w gminie Świercze. Rolę tę pełnią gminne biblioteki publiczne. W Zatorach natomiast rolę ośrodka kultury pełni regionalna Izba „Kuźnia Kurpiowska” prowadzona przez Stowarzyszenie „Puszcza Biała – Moja Mała Ojczyzna”. We wszystkich gminach są braki w infrastrukturze rekreacyjnej i kulturalnej. Jedną z przyczyn niskiego zainteresowania problemami gminy może być brak miejsc spotkań. W związku z brakami w infrastrukturze nie są zatrudniani animatorzy lokalni, którzy pełnią rolę liderów angażujących mieszkańców do wspólnych przedsięwzięć, organizacji imprez, integrują i spajają środowisko.

Cechą wspólną gmin jest rosnąca liczba rejestrowanych firm. Niemniej liczba firm przypadająca na 10 tys. ludności jest dosyć zróżnicowana. Najmniejszą aktywność gospodarczą obserwuje się w gminach Gzy, Obryte i Świercze, a najwyższą w Nasielsku i Pomiechówku.

Struktura podmiotów gospodarki narodowej na terenie gmin członkowskich LGD jest podobna do innych obszarów wiejskich – dominacja działalności związanej z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem, z silną pozycją budownictwa, które jednak ma mniejszy potencjał generowania miejsc pracy na obszarze LGD) i słabą pozycją przetwórstwa przemysłowego. Warto jednak zwrócić uwagę, na fakt że żadna z silnych branż obecnych na terenie LGD nie ma znaczącego potencjału innowacyjności. Przy czym wynika to z cech charakterystycznych obszaru LGD jako rolniczego o niskim poziomie działalności przemysłowej.

Mimo występującego zróżnicowania między gminami członkowskimi LGD w zależności od skomunikowania z Warszawą, obszar LGD ze względu na charakterystykę dominujących branż w działalności gospodarczej jest wewnętrznie spójny

Stopa bezrobocia na obszarze LGD utrzymuje się cały czas na wysokim poziomie (18,25%), szczególnie w gminach powiatu pułtuskiego (23,7%) i jest znacznie wyższa od stopy bezrobocia na terenie woj. mazowieckiego (11,1%).

Na rynku pracy obszaru LGD Zielone Mosty Narwi występują podobne trendy jak w całej Polsce jeśli chodzi o grupy osób znajdujących się w szczególnie trudnym położeniu:

- osoby młode pozostające bez pracy do 30 roku życia z powodu braku lub też niewielkiego doświadczenia zawodowego; ich sytuacja jest w pewnym stopniu łagodzona przez migracje w inne miejsca w Polsce lub też zagranicę, ale odbywa się to kosztem osłabiania potencjału rozwojowego obszaru LGD,
- osoby w wieku 50+, szczególnie długotrwale bezrobotne; w przypadku tych osób problem jest szczególnie trudny, ponieważ ich możliwości poszukiwania alternatywnych rozwiązań są bardzo ograniczone z powodu ich małej atrakcyjności dla pracodawców na każdym rynku pracy, co zdecydowanie ogranicza ich mobilność.

Negatywne trendy migracji są wyraźnie bardziej nasilone w gminach bardziej oddalonych od silnego centrum wzrostu Warszawy, przy migracji pozytywnej w gminach znajdujących się w obszarze bezpośredniego oddziaływania wielkiej aglomeracji stolicy.

Na obszarze LGD zarejestrowane są 193 organizacje pozarządowe. Mimo tak dużej liczby istniejących organizacji, tylko niewiele z nich jest aktywnych. Zakres zadań organizacji jest bardzo zróżnicowany, ale przeważają ochotnicze straże pożarne, które często organizują wydarzenia kulturalne i sportowe w swoich wsiach. Na uwagę zasługują kluby sportowe których zarejestrowanych jest ponad 40. Małe zaangażowanie organizacji może mieć swoją przyczynę w słabym przygotowaniu zarządów organizacji do zarządzania, słabą znajomością przepisów i również niewielkim zainteresowaniem członków. Jedną z przyczyn może być też trudność lub nieumiejętność w poszukiwaniu sponsora i znajdowania różnych źródeł finansowania.

Jako punkt wyjścia przeglądu problemów społecznych na obszarze LGD warto zwrócić uwagę na dużą dysproporcję dochodów budżetów gmin członkowskich LGD w stosunku do średniej wojewódzkiej. Nawet przy wzięciu pod uwagę punktu odniesienia, czyli Warszawy jako ogólnokrajowego centrum wzrostu, dysproporcja jest na znacząca. Ma ona wpływ na możliwości podejmowania działań lokalnych przez samorządy gmin członkowskich LGD.

Z perspektywy kilku minionych lat możemy stwierdzić, że nie maleje liczba osób korzystających z pomocy społecznej. Utrzymująca się na podobnym poziomie liczba osób

bezrobotnych i pobierających świadczenia jest negatywnym zjawiskiem, które pogłębia ubóstwo w regionie i wpływa na wykluczenie społeczne dużej grupy osób.

Problemy gmin z budżetem, który nie pozwala na większe inwestycje powoduje, że nie ma środków na infrastrukturę rekreacyjną i kulturalną. Odczuwany jest brak miejsc do spotkań, mało jest propozycji spędzania wolnego czasu. Osoby starsze rzadko wychodzą z domu, bo nie ma dla nich ciekawych ofert na aktywizujące i integrujące zajęcia. Dzieci i młodzież odwożona jest autobusami zaraz po szkole do swoich wsi i też nie ma zbyt wielu propozycji na uatrakcyjnienie czasu wolnego.

Obszar LGD jest typowo rolniczy, użytki rolne zajmują ponad 72% powierzchni. Gleby nie są urodzajne, przeważają ziemie słabe IV i V klasy, co determinuje też charakter produkcji i upraw. Gospodarstwa są rozdrobnione z przewagą od 1 - do 10 ha. nie pozwala to na intensywną produkcję i specjalizację. Niemniej w każdej gminie jest około 20, 30 gospodarstw specjalizujących się z wyjątkiem gminy Winnica, gdzie jest kilkakrotnie więcej gospodarstw specjalistycznych. W produkcji przeważają zboża, z uwagi na jakość gleby, głównie żyto, ale także pszenica, ziemniak i w małych ilościach rośliny białkowe. W produkcji zwierzęcej przeważa trzoda chlewna i produkcja mleka. W gminie Winnica i Zatory prowadzona jest też produkcja sadownicza, która nie jest znacząca i stanowi w całej produkcji obszaru około 2%. Obszar jest czysty, nie ma przemysłu i intensywnej gospodarki rolniczej to sprzyja rozwojowi produkcji ekologicznej. Mimo potencjalnie dużego rynku zbytu jakim jest Warszawa, nie ma znaczącej produkcji ekologicznej na obszarze.

Charakterystyczną cechą terenu objętego LSR jest duży udział lasów w ogólnej powierzchni obszaru. Zajmują one od 17% (gmina Winnica) do ponad 30% (gmina Zatory, Pomiechówek). Licznie występuje chroniona flora i fauna oraz cenne przyrodniczo obiekty – pomniki przyrody i użytki ekologiczne. Część terenów obejmuje obszar Natura 2000 (gmina Pomiechówek, Zatory i Obryte), występują rezerваты i Nadbużański Park Krajobrazowy, Puszcza Biała. Cechą charakterystyczną są też rzeki takie jak Narew, Wkra, Niestępówka, Nasienna, Pokrzywnica. Są dogodne warunki do organizacji spływów i rajdów pieszych i rowerowych. Mało jest jednak oznakowanych szlaków, miejsc noclegowych. Na 10 tysięcy mieszkańców przypadają 4,54 miejsca noclegowe, co jest niskim wskaźnikiem w porównaniu do średniej woj. mazowieckiego – 8,8 miejsc na 10 tys. osób.

Teren jest atrakcyjny dla osób z zewnątrz i turystów, na wypoczynek weekendowy, jednak mieszkańcy nie potrafią wykorzystać tego potencjału do rozwoju gospodarczego. Obszar posiada też inne walory i zasoby historyczne, kulturowe. Występują tu ciekawe zabytki w tym wiele wpisanych na listę zabytków. Na uwagę zasługuje Pułtusk, w przeszłości siedziba Biskupów Płockich. Pułtusk należy do jednego z najstarszych miast Mazowsza. Atrakcją turystyczną jest zabytkowy zamek z renesansowymi wnętrzami i najdłuższy rynek brukowany w Europie. W innych gminach jest wiele zespołów pałacowych i parków, kościoły i zachowana ciekawa architektura kurpiowska. Kultura kurpiowska jest dużym atutem obszaru. Nadal podtrzymywane są tradycje i obrzędy. Zachowały się stroje kurpiowskie, charakterystyczne ozdoby, hafty i wycinanki.

Cechą wspólną dla gmin wchodzących w skład LGD jest położenie geograficzne blisko Warszawy, przy drogach krajowych. Warszawa jest chłonnym rynkiem zbytu na towary i usługi, ponadto stanowi duży rynek pracy dla mieszkańców obszaru. Mimo tego że w skład

wchodzą gminy z dwóch powiatów łączy je podobna struktura demograficzna, podobne warunki jeśli chodzi o rynek pracy.

Ponadto na spójność obszaru składa się wspólna historia, kultura i tradycja, zachowane obrzędy. Liczne są zabytki, w tym wpisane na listę zabytków budynki, zachowana architektura związana z kulturą kurpiowską

Cechą wspólną są zasoby przyrodnicze obszaru – duży udział lasów, obszary chronione, rezerваты, użytki ekologiczne i pomniki przyrody. Z uwagi na brak przemysłu cennym walorem jest czyste i nie zanieczyszczone powietrze, czyste rzeki.

Mieszkańcy mają podobne problemy w swoich gminach związane z bezrobociem, małą przedsiębiorczością mieszkańców, brakiem przemysłu i większych zakładów pracy co wiąże się z brakiem miejsc pracy oraz dosyć dużym odsetkiem osób, które wymagają wsparcia socjalnego głównie z powodu zagrożenia ubóstwem, bezrobociem i wykluczeniem społecznym.

Spójne są również zasoby przyrodnicze i kulturowe do wykorzystania dla rozwoju turystyki. Jest to spory nie zagospodarowany potencjał, nie wypromowany, który mógłby stać się motorem rozwoju przedsiębiorczości na obszarze realizacji LSR.

Mieszkańców obszaru łączy też mała aktywność i w sferze gospodarczej i społecznej. Mało osób interesuje się swoim otoczeniem, nie angażuje się w życie społeczne wsi. Mimo wielu zarejestrowanych organizacji pozarządowych niewiele z nich jest aktywnych, działa i ma efekty tych działań w terenie.

Można powiedzieć że obszar jest spójny, ma wiele podobnych cech i uwarunkowań. Nie wszystkie z nich można postrzegać jako atuty obszaru, ale jako bariery – problemy, które można starać się poprzez wdrażanie LSR rozwiązać.

7. Metodologia badawcza

Rezultaty przeprowadzonych badań ewaluacyjnych stanowią ważne uzupełnienie informacji już zgromadzonych na temat potencjału obszaru objętego budową Lokalnej Strategii Rozwoju. Będą też przydatne w procesie identyfikacji i oceny zmian, jakie zostały wywołane realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju na półmetku perspektywy finansowej 2014-2020.

Badania posłużą również zdefiniowaniu potencjału samego partnerstwa, ustaleniu jego problemów i szans wzmocnienia, co będzie miało znaczenie dla udoskonalenia procesów zarządzania strategicznego rozwojem obszaru objętego oddziaływaniem Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi.

Cele szczegółowe

1. Zgromadzenie wiedzy niezbędnej do przeprowadzenia diagnozy obszaru oraz identyfikacji głównych obszarów problemowych (tematów) warunkujących jego rozwój w zgodzie z metodologią LEADER.
2. Ustalenie aktualnego stanu potencjału społecznego partnerstwa, określenie determinantów wpływających na aktywność członków w samym Stowarzyszeniu oraz w swoich lokalnych środowiskach, jako realizatorów polityki rozwoju obszaru kreowanej przez partnerstwo.

3. Zgromadzenie informacji niezbędnej do ustalenia stopnia rozpoznawalności LGD, odbioru społecznego i zdolności wpływania na zachowania mieszkańców i podmiotów obszaru w zakresie aktywnego uczestnictwa w realizacji zadań wynikających z LSR.

Podstawowe pytania badawcze:

1. Jaki jest stan realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi w zakresie poszczególnych celów, celów szczegółowych oraz przedsięwzięć, na poziomie osiągniętych wskaźników produktu?
2. W jaki sposób LGD zapewnia wysoką jakość i efektywności wdrażania LSR?
3. Jaka jest rozpoznawalność marki LGD?
4. Jak oceniają mieszkańcy obszaru działalności i funkcjonowanie LGD?
5. Jakie jest zainteresowanie podmiotów lokalnych podejmowaniem działań w ramach ogłaszanych naborów?
6. Na jakie problemy napotka LGD w trakcie zarządzania LSR?
7. Jakie czynniki mogą wpływać na podnoszenie jakości procesu wdrażania LSR?

Dla poprawnego przeprowadzenia badania ewaluacyjnego zastosowano cztery techniki badawcze.

Metody i techniki badawcze:

Jako podstawowe metody badawcze zostały zastosowane:

Metoda jakościowa, w ramach której zostały przeprowadzone badania z użyciem technik:

- a) Kwerenda dokumentów zastanych, wytworzonych i/lub archiwizowanych w LGD, a także wytworzonych przez beneficjentów, a archiwizowanych (przechowywanych) w LGD;
- b) Analiza LSR pod względem logiczności i spójności;

Metoda ilościowa, w ramach której zostały przeprowadzone badania z użyciem techniki:

- e) ankieta internetowa wśród mieszkańców obszaru objętego wdrażaniem LSR przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi.

8. Realizacja badania:

8.1. Analiza ankiet internetowych (CAWI)

Badanie metodą ilościową z zastosowaniem techniki – *ankieta internetowa (CAWI)* zostało przeprowadzone w czerwcu 2019 roku na próbie ;przypadkowej liczącej 119 respondentów.

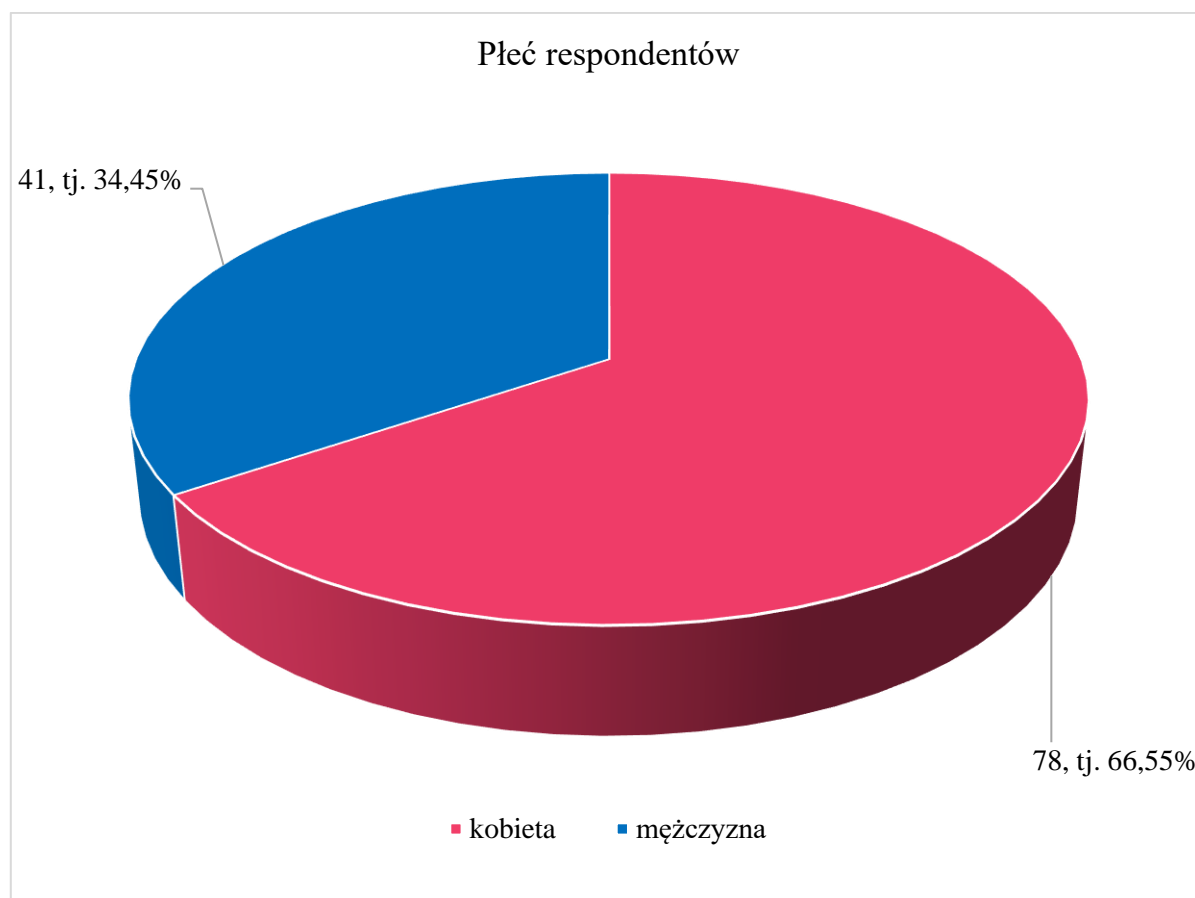
Ze względu na ograniczony zasięg badania i brak możliwości odniesienia grupy badawczej do populacji obszaru Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi badanie to zostało potraktowane jako sondażowe, uzupełniające w stosunku do innych technik badawczych, a wyniki posłużyły do sformułowania wstępnych wniosków w ograniczonym zakresie. Badanie sondażowe w ewaluacji jest przydatne bowiem wnosi interesujące opinie i poglądy respondentów.

Opis grupy badawczej

W badaniu wzięło udział 119 respondentów, w tym 78 kobiet, co stanowi 66,55% ogółu badanych i 41 mężczyzn, co stanowi 34,45% ogółu badanych. Rozkład płci wśród badanych przedstawia wykres nr 1. Płeć respondentów.

Należy zauważyć, że wskaźnik procentowy udziału kobiet w ogólnej populacji mieszkańców Polski wynosi średnio w ostatnich 10 latach około 52%. Zatem w badanej grupie respondentów wskaźnik ten jest znacznie wyższy, co ogranicza możliwość uogólnienia wyników na całą populację obszaru objętego badaniem.

Wykres nr 1. Płeć respondentów.

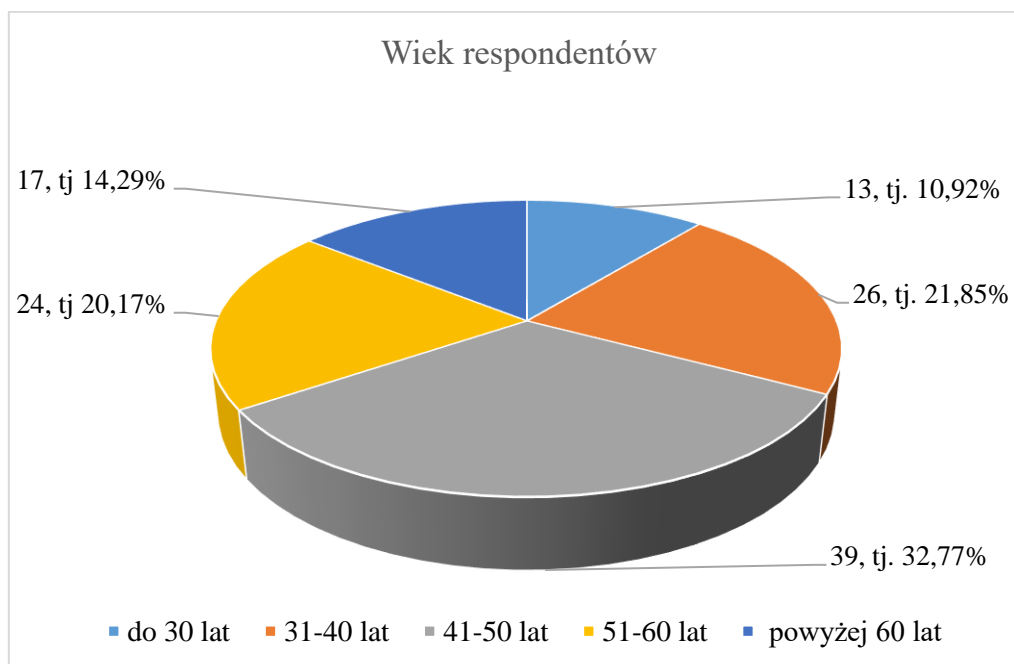

Źródło: Opracowanie własne.

W grupie docelowej dominowali respondenci w wieku 41 do 50 lat i stanowili 32,77% ogółu badanych. Powyżej 65 roku życia było 17 respondentów, co stanowi 14,29% ogółu badanych. Natomiast najmłodszych respondentów było 13, co stanowi 10,92% ogółu badanych. 26 czyli 21,85% legitymowało się wiekiem pomiędzy 31 a 40 rokiem życia, a 24, co stanowi 20,17% ogółu badanych mieściło się w grupie wiekowej między 51 a 60 lat.

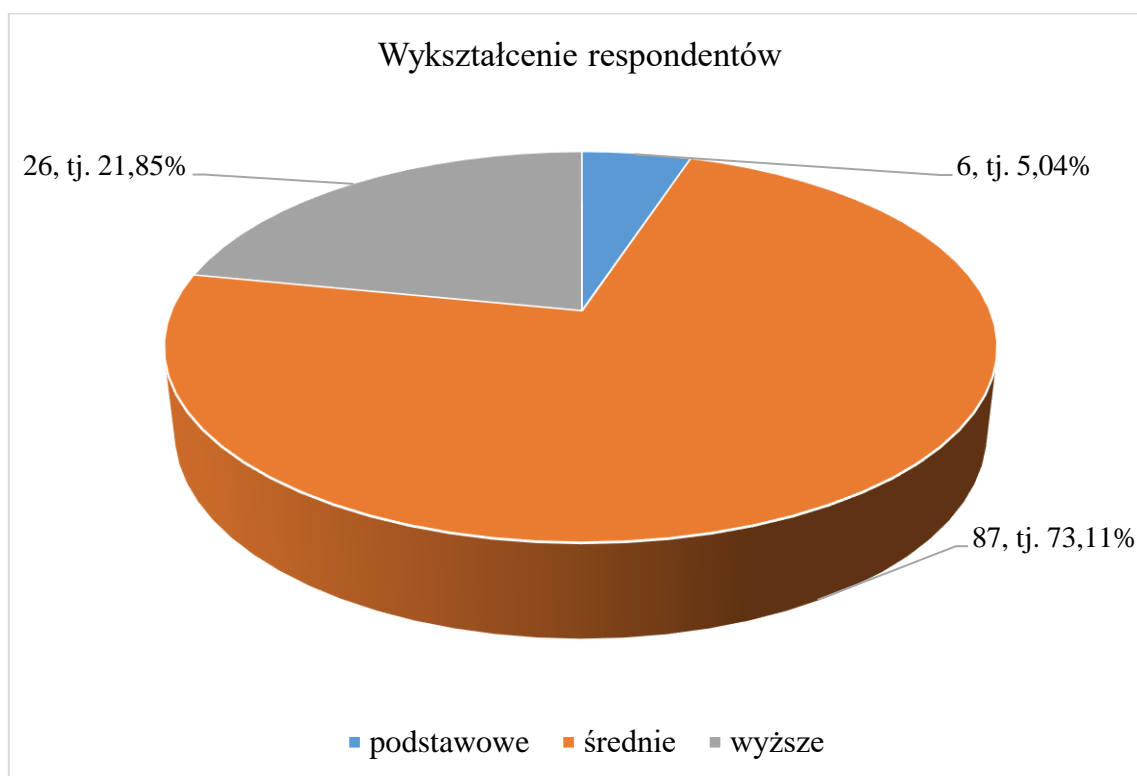
Struktura wiekowa respondentów znacznie różni się od struktury wiekowej w statystycznych danych dotyczących ogółu mieszkańców Polski, co ogranicza możliwość uogólnienia wyników na całą populację obszaru objętego badaniem. Ze względu na ewaluacyjny charakter badania jego wartość i przydatność do prowadzonych analiz jest wysoka. Na wykresie nr 2 przedstawiony został wiek respondentów.

Wykres nr 2. Wiek respondentów.

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres nr 3. Wykształcenie respondentów.

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie nr 3 przedstawiono wykształcenie respondentów. W grupie respondentów dominują osoby legitymujące się średnim wykształceniem, stanowią 73,11% ogółu respondentów. Ten wskaźnik również odbiega od średniej krajowej. Ze względu na te różnice oraz zbyt mały zakres reprezentacji obszaru badanie zostało potraktowane jako sondażowe uzupełniające.

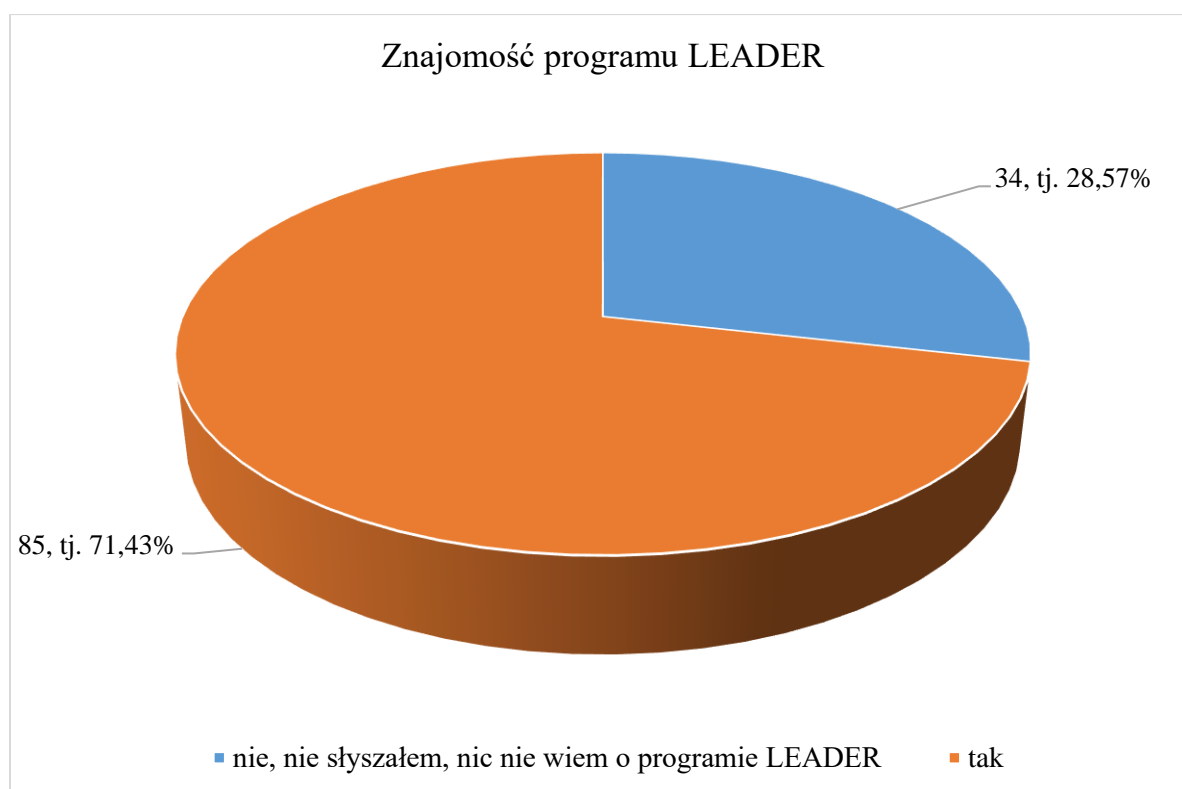
Kwestionariusz ankiety internetowej zawierał 13 pytań.

Poniżej analiza odpowiedzi na pytania wraz z wizualizacją.

Na pytanie w brzmieniu: *Czy słyszała Pani/słyszał Pan o Programie LEADER?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Zdecydowana większość, 85 osób, co stanowi 71,43% ogółu badanych, odpowiedziała twierdząco, że zna program LEADER. 34 osoby, czyli 28,57% badanych oświadczyła, że nie zna (nie słyszała, nie wie o programie LEADER. Na wykresie nr 4. przedstawiono wizualizację rozkładu odpowiedzi.

Wykres nr 4. Znajomość programu LEADER.

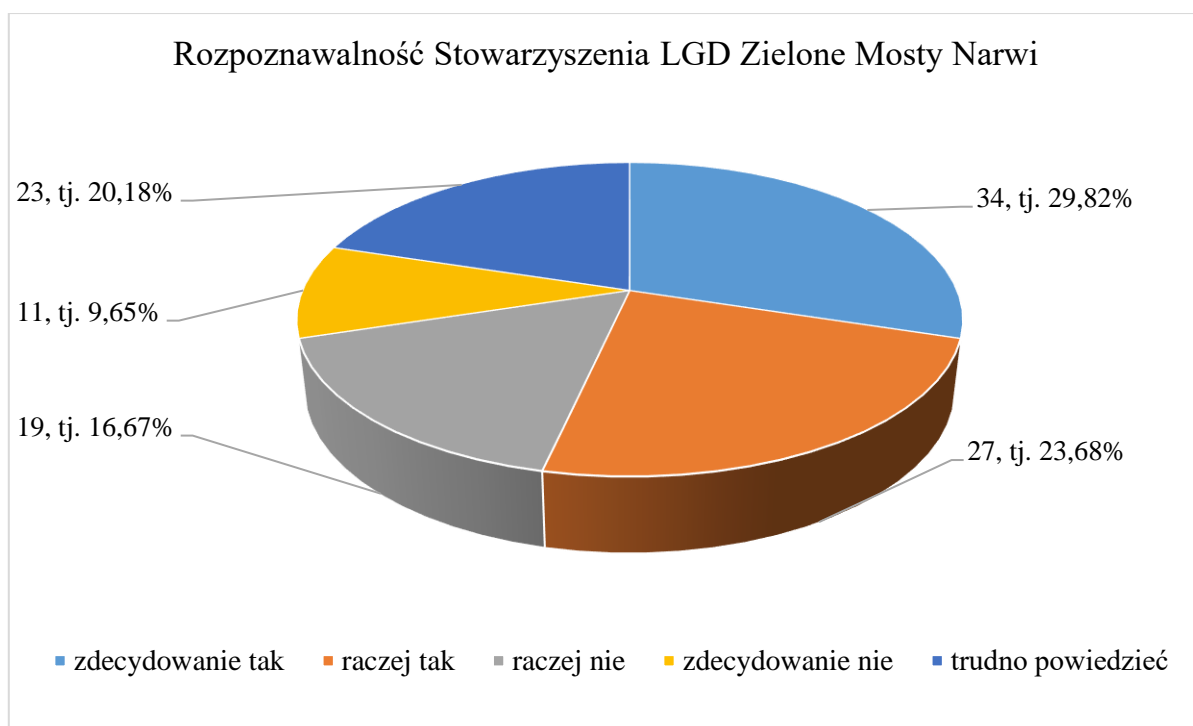
Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie w brzmieniu: *Czy zna Pani/Pan LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi oraz wie czym się zajmuje?* – odpowiedzi udzieliło 114 respondentów, co stanowi 95,80% ogółu respondentów.

Spośród respondentów którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie 61 respondentów, czyli 53,51% oświadczyło, że *zdecydowanie* lub *raczej* zna Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi. 30 respondentów, czyli 26,32% spośród udzielających odpowiedzi, oświadczyło, że *raczej nie* lub *zdecydowanie nie* zna tego stowarzyszenia. Natomiast 23 respondentów czyli 20,18% uchyliło się od jednoznacznej odpowiedzi, wybierając wariant: *trudno powiedzieć*.

Można stwierdzić, że wśród respondentów ponad połowa rozpoznaje Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi, to nieco mniej niż deklarujących znajomość programu LEADER. To może wynikać z faktu, że LEADER nie necessarily kojarzy się z konkretnym podmiotem, który wspiera rozwój obszarów wiejskich. Na wykresie nr 5 przedstawiono wizualizację liczby wskazań dotyczących rozpoznawalności LGD Zielone Mosty Narwi.

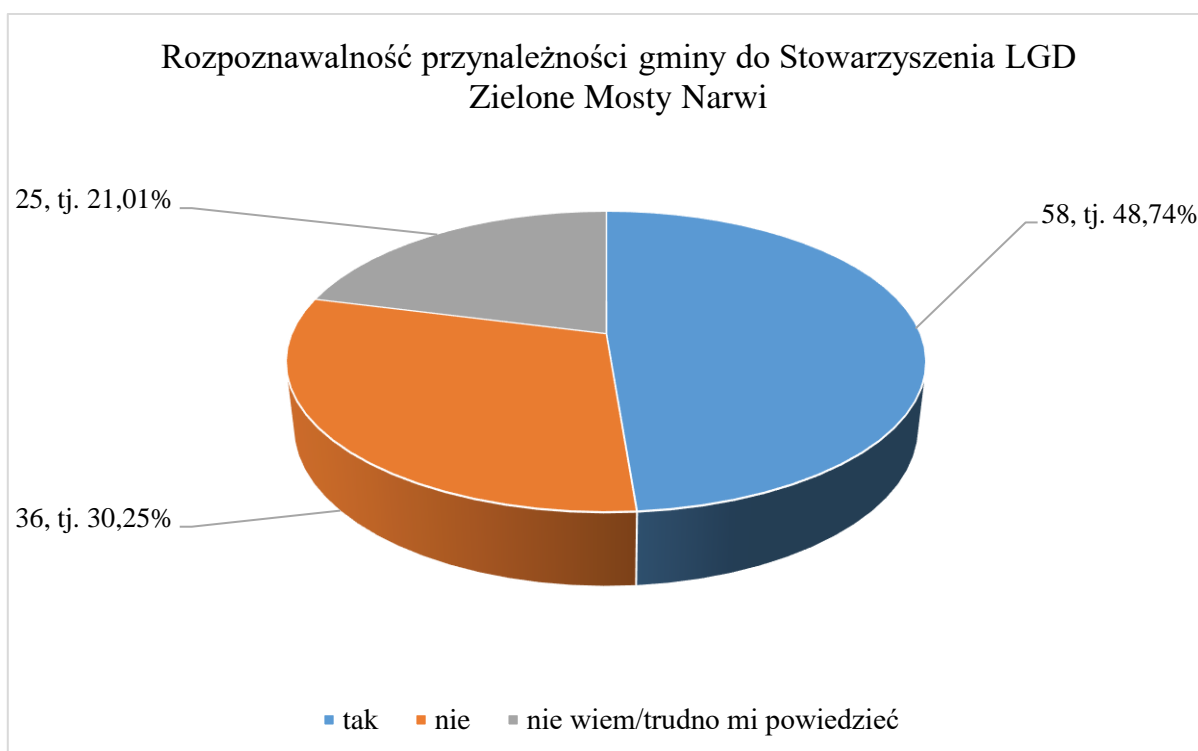
Wykres nr 5. Rozpoznawalność Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi.

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie w brzmieniu: *Czy gmina, w której Pani/Pan mieszka jest członkiem Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci. Na wykresie nr 6 przedstawiono wizualizację liczby wskazań na poszczególne propozycje odpowiedzi.

Wykres nr 6. Rozpoznawalność przynależności gminy do Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi.

Źródło: Opracowanie własne.

Blisko połowa respondentów orientuje się czy gmina, w której mieszka przynależy do Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi. Ponad 30% respondentów deklaruje, że nie posiada wiedzy na ten temat, a co piąty respondent nie wie jakie zająć w tej sprawie stanowisko.

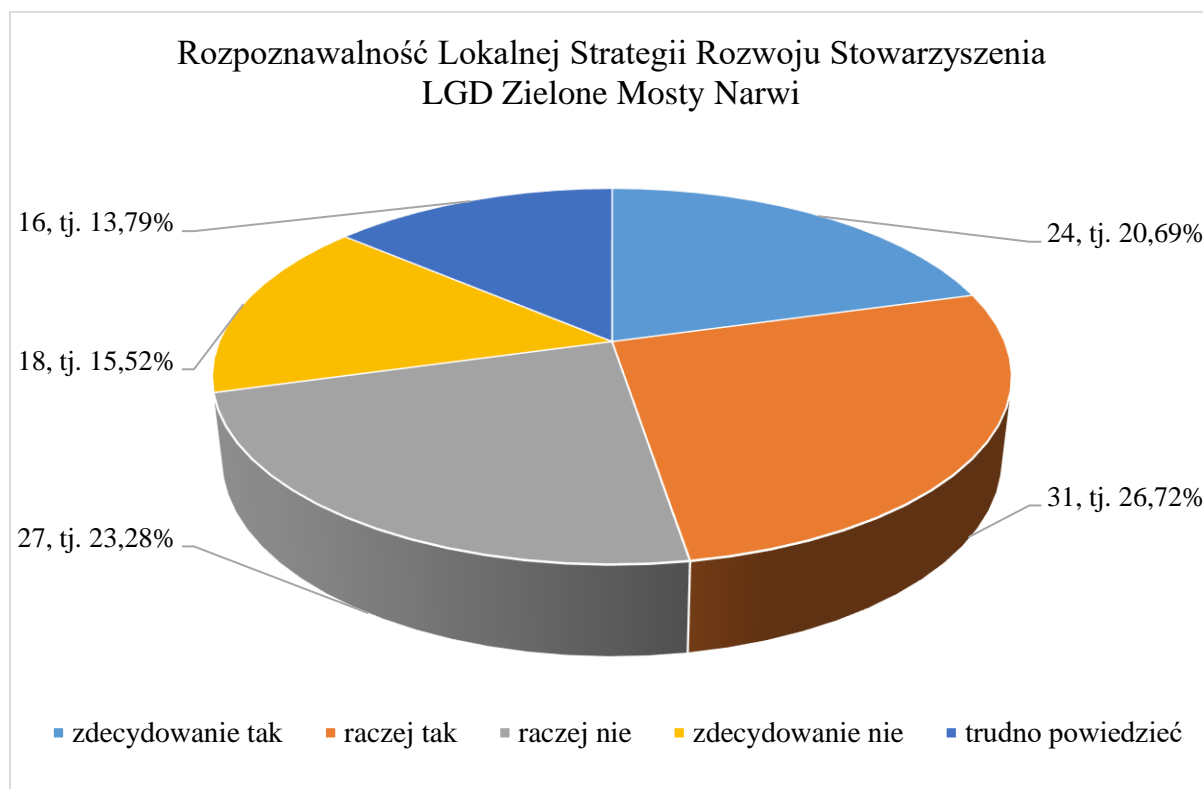
Należy zauważyć korelację odpowiedzi na to pytanie z poprzednim pytaniem. Ponad 50% rozpoznaje Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi i jak wynika z dokładniejszej analizy wyników badania w zdecydowanej większości to ci respondenci wiedzą czy ich gmina przynależy do Stowarzyszenia.

Na pytanie w brzmieniu – *Czy zna Pani/Pan Lokalną Strategię Rozwoju – LSR (Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność) LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi, jej cele i przedsięwzięcia?* – odpowiedzi udzieliło 116 respondentów, co stanowi 97,48% ogółu respondentów.

Spośród respondentów którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie 55 respondentów, czyli 47,41% oświadczyło, że *zdecydowanie* lub *raczej* zna Lokalną Strategię Rozwoju Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi, jej cele i przedsięwzięcia. 45 respondentów, czyli 38,79% spośród udzielających odpowiedzi, oświadczyło, że *raczej nie* lub *zdecydowanie nie* zna Lokalnej Strategii Rozwoju. Natomiast 16 respondentów czyli 13,79% uchyliło się od jednoznacznej odpowiedzi, wybierając wariant: *trudno powiedzieć*.

Wskazuje to na fakt, że nieco mniej respondentów rozpoznaje LSR niż Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi. Może to wynikać z faktu, że nie zawsze LGD jest kojarzone z LSR – np. w trakcie imprez plenerowych itp. Na wykresie nr 7. przedstawiono dane dotyczące rozpoznawalności LSR.

Wykres nr 7. Rozpoznawalność Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi.

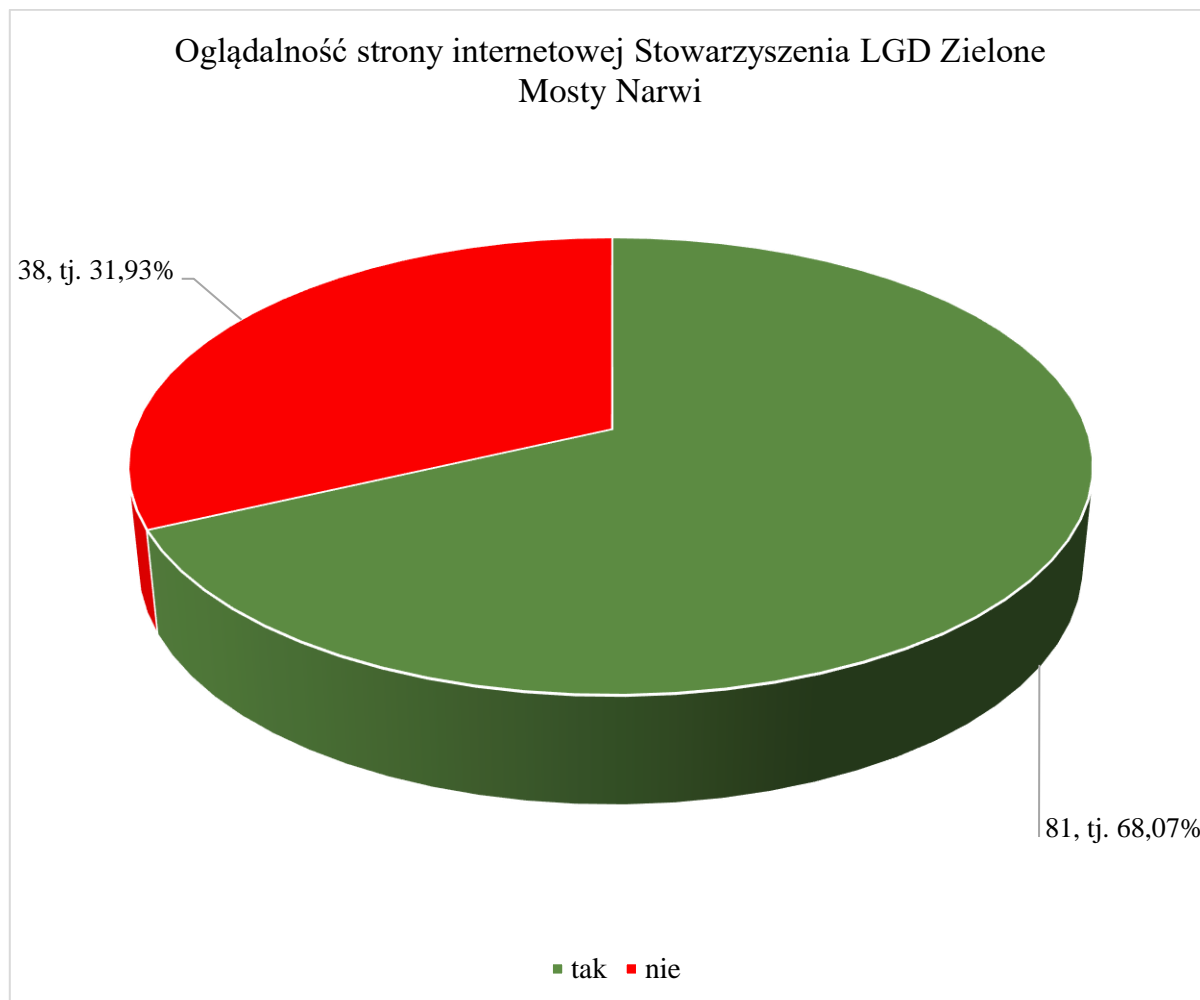

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie w brzmieniu – *Czy odwiedza Pani/Pan stronę internetową LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Zdecydowana większość, 81 osób, co stanowi 68,07% ogółu badanych, odpowiedziała twierdząco, że odwiedza stronę internetową S towarzystwa Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi. 38 osób, czyli 31,93% badanych oświadczyła, że nie odwiedza strony internetowej LGD Zielone Mosty Narwi. Na wykresie nr 8. przedstawiono wizualizację rozkładu odpowiedzi.

Wykres nr 8. Oglądalność strony internetowej Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi.

Źródło: Opracowanie własne.

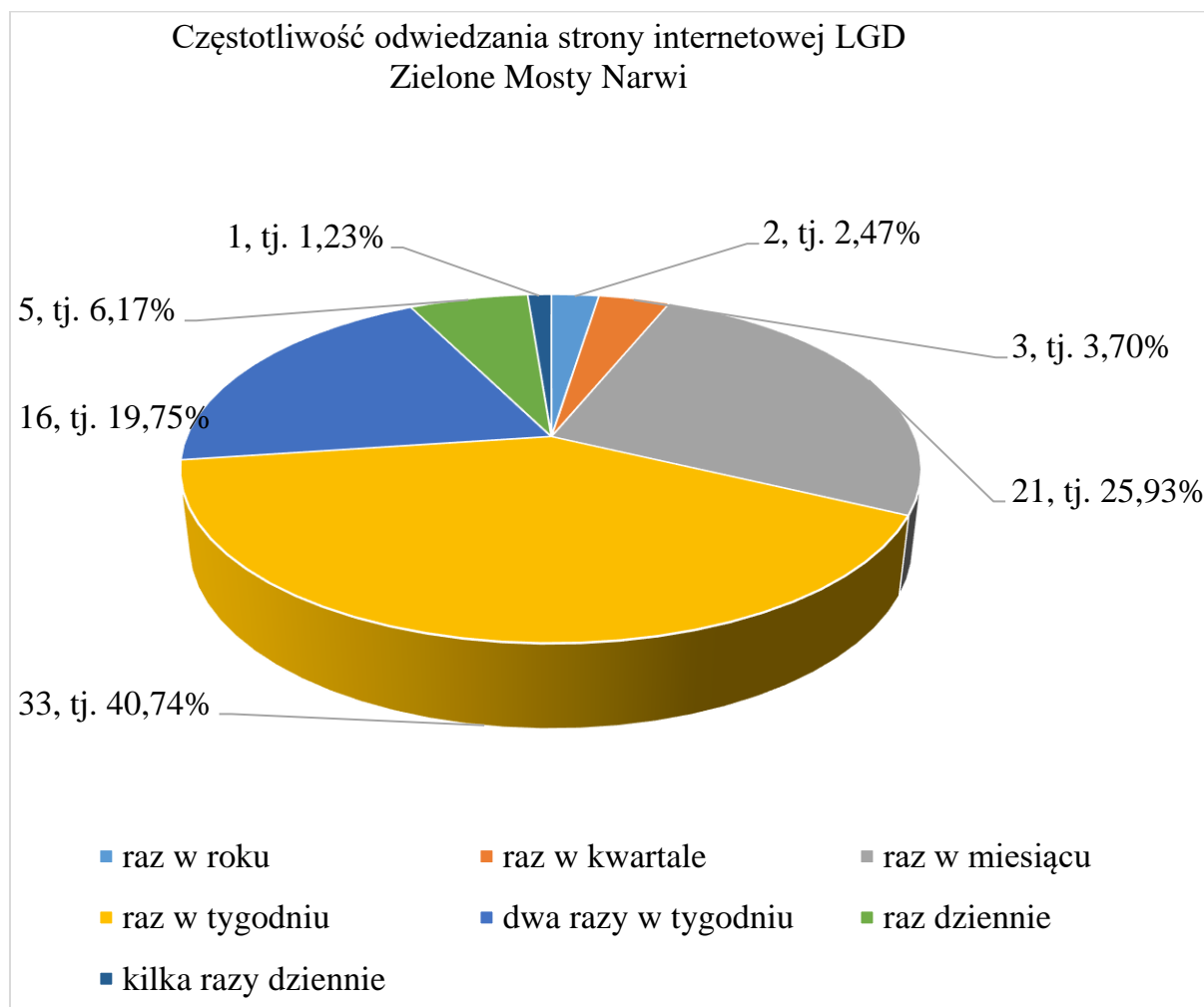
Należy zauważyć, że wynik odpowiedzi na to pytanie jest dla Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi bardzo dobry. Oczywiście należy uwzględnić fakt, że ankieta był udostępniona na stronie internetowej Stowarzyszenia, co mogło mieć wpływ na niewielkie zawyżenie liczby pozytywnych odpowiedzi.

Faktem jest też i to, że respondent musiał odwiedzić tę stronę aby wypełnić ankietę. Może to oznaczać, że wielu respondentów, właśnie poprzez fakt częstego goszczenia na stronie Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi zauważyło ankietę i wzięło udział w tym badaniu sondażowym.

Respondentów, którzy odpowiedzieli, że odwiedzają stronę internetową Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi poproszono o wskazanie jak często to robią. W kwestionariuszu ankiety zaproponowano kafeterię z propozycjami odpowiedzi. Respondent mógł wybrać odpowiadającą mu propozycję.

Na wykresie nr 9. przedstawiono wizualizację odpowiedzi na to pytanie.

Wykres nr 9. Częstotliwość odwiedzania strony internetowej LGD Zielone Mosty Narwi.

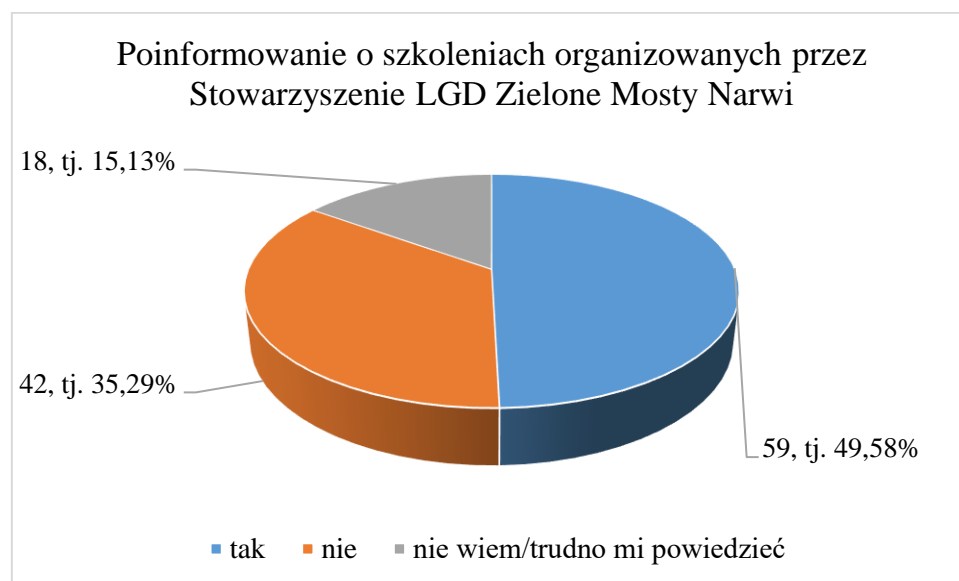
Źródło: Opracowanie własne.

Spośród 81 respondentów 33, czyli 40,74% deklaruje, że odwiedza stronę internetową LGD Zielone Mosty Narwi raz w tygodniu, natomiast 16. respondentów, czyli 19,75% deklaruje, że robi to dwa razy w tygodniu. Łącznie stanowi to ponad 60% deklarujących, że odwiedzają stronę internetową LGD Zielone Mosty Narwi – to bardzo dobry wskaźnik, świadczący o zainteresowaniu mieszkańców obszaru dzielnością LGD, a także o atrakcyjności strony internetowej.

Należy dodać, że według licznika na stronie internetowej Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi zanotowano ponad 700 tys. wejść. To duża ilość wejść zważywszy, że strony LGD są adresowane raczej do mieszkańców obszaru.

Na pytanie w brzmieniu – *Czy słyszała Pani/słyszał Pan o szkoleniach organizowanych przez LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Wykres nr 10. Poinformowanie o szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi.

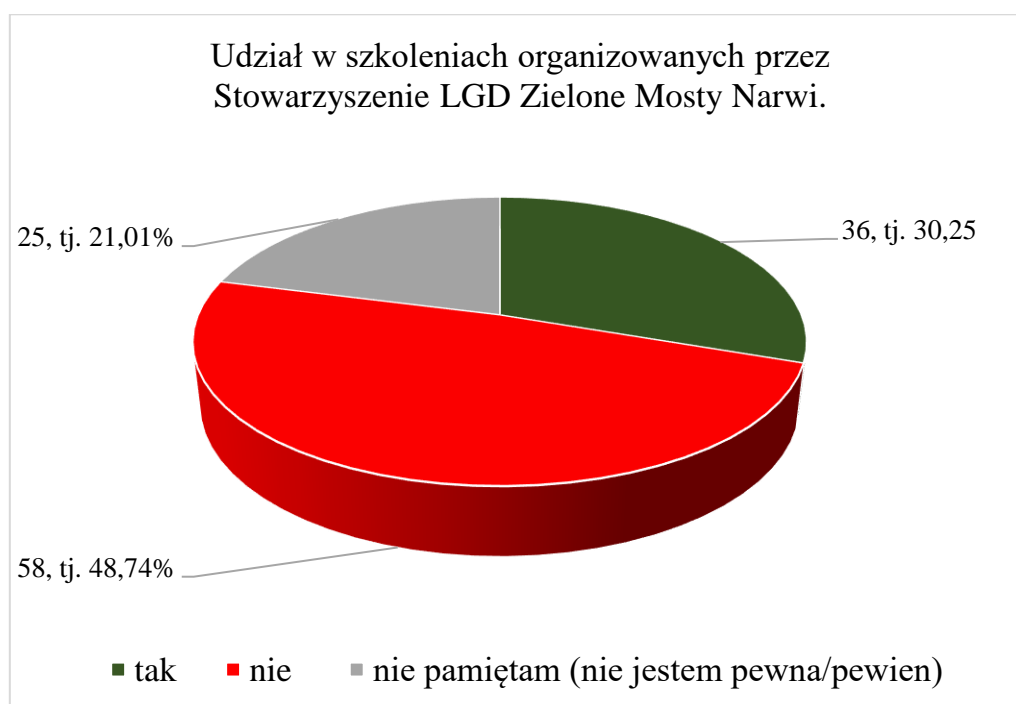

Źródło: Opracowanie własne.

Blisko połowa respondentów zadeklarowała, że słyszała o szkoleniach natomiast ponad 35%, że nie słyszeli o szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi. Ponad 15% oświadczyło, że nie wie/trudno mi powiedzieć.

Na pytanie w brzmieniu – *Czy brała Pani/brął Pan udział w szkoleniach dotyczących przygotowania wniosku o dofinansowanie, organizowanych przez LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Wykres nr 11. Udział w szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi.

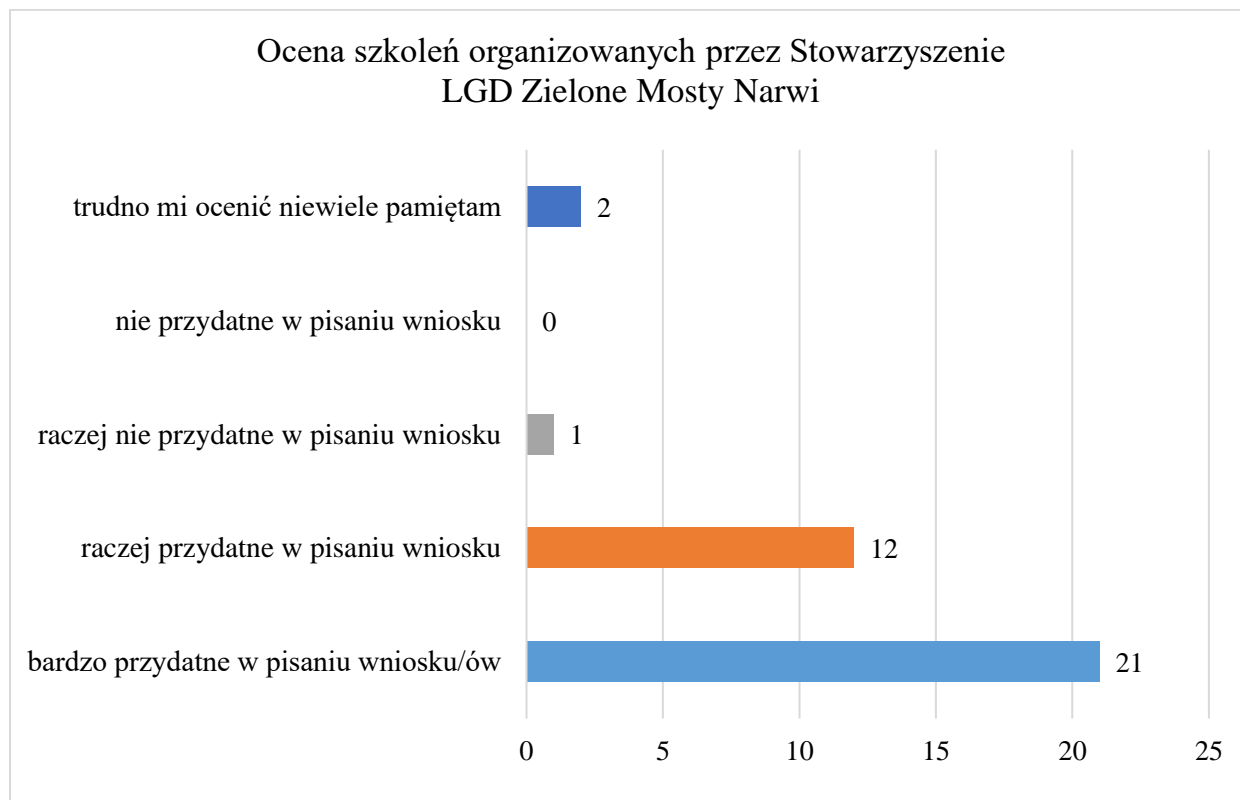

Źródło: Opracowanie własne.

Ponad 30% respondentów zadeklarowała, że uczestniczyła w szkoleniach natomiast blisko połowa, że nie uczestniczyła w szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi. Ponad 21% oświadczyło, że nie pamiętam (nie jestem/pewna/pewien).

Respondentów deklarujących udział w szkoleniach poproszono o dokonanie oceny tych szkoleń. Na wykresie nr 12. przedstawiono wizualizację liczby wskazanych wyborów spośród zaproponowanych ocen w ankiecie.

Wykres nr 12. Ocena szkoleń organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi.

Źródło: Opracowanie własne.

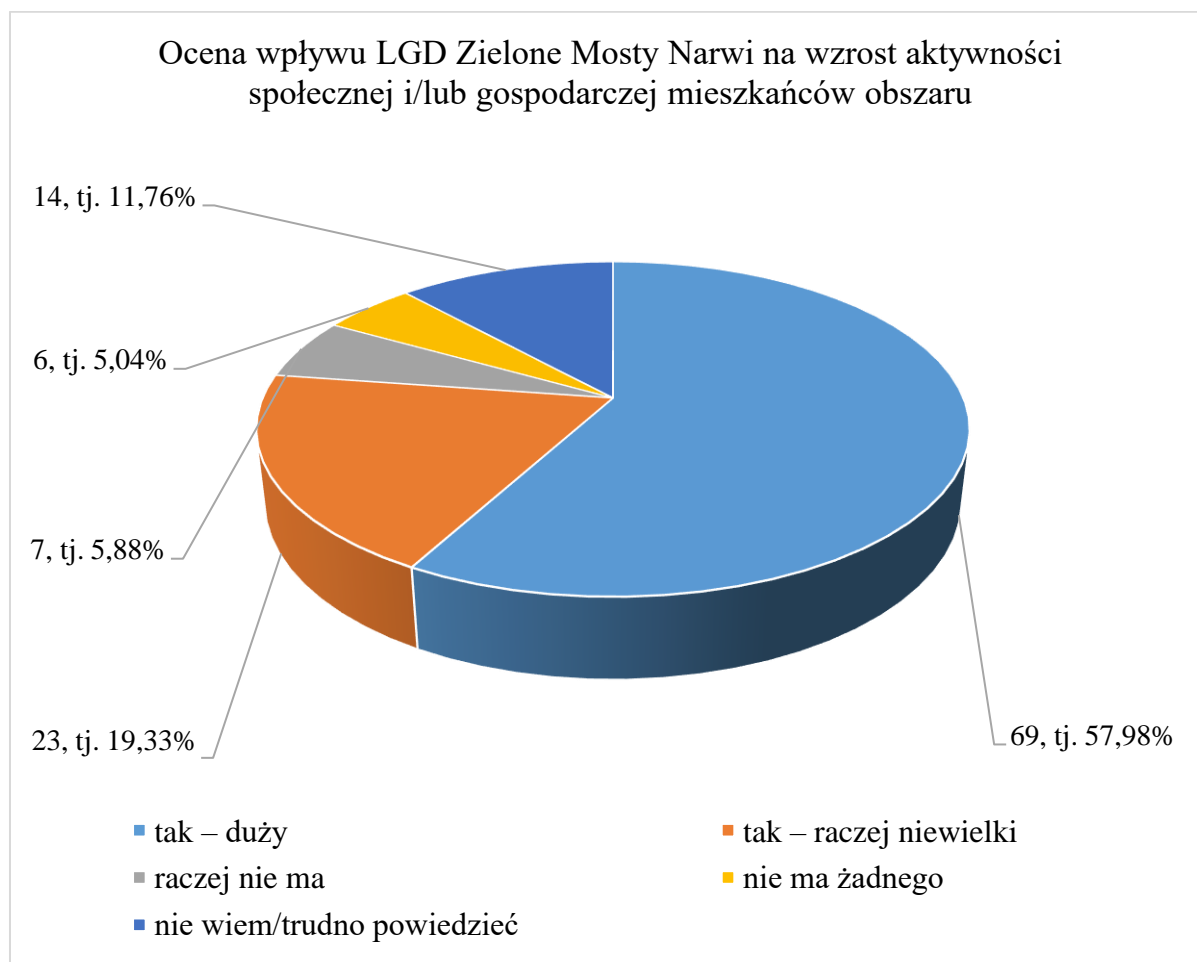
Ocenę jako *bardzo i raczej przydatne w pisaniu wniosku/ów* wskazało łącznie 91.67% deklarujących udział w szkoleniach. To bardzo wysoka ocena szkoleń, zważywszy na fakt, że tylko jedna osoba wskazała odpowiedź: *raczej nie przydatne w pisaniu wniosku*, a odpowiedź: *nie przydatne w pisaniu wniosku* nie wskazał żaden respondentów, natomiast 2 respondentów wskazało odpowiedź: *trudno mi ocenić niewiele pamiętam*, co jest raczej uniknięciem oceny przez respondenta

Na pytanie w brzmieniu – *Czy według Pani/Pana wiedzy (odczuć) Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi ma wpływ na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców wsi, gminy, w której Pani/Pan mieszka?* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Ocena wpływu Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru jest bardzo wysoka. Ponad 77% respondentów ocenia, że Stowarzyszenie ma wpływ na wzrost aktywności, w tym blisko 58% ocenia, że ten wpływ jest duży. Co dziesiąty uznał, że nie ma wiedzy na ten temat, co może również oznaczać, że nie rozumie na czym ten wpływ mógłby polegać.

Ocena ta jest o tyle istotna, że Stowarzyszenie wdrażając LSR zabiega właśnie o to aby dokonać zmiany na obszarze, a ta zmiana jest możliwa tylko wówczas gdy mieszkańcy chcą współdziałać ze Stowarzyszeniem i gotowi są do zwiększonej aktywności. Deklarując, że Stowarzyszenie posiada wpływ na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru, można uznać, że są gotowi do tej wzmożonej aktywności.

Wykres nr 13. Ocena wpływu Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru.

Źródło: Opracowanie własne.

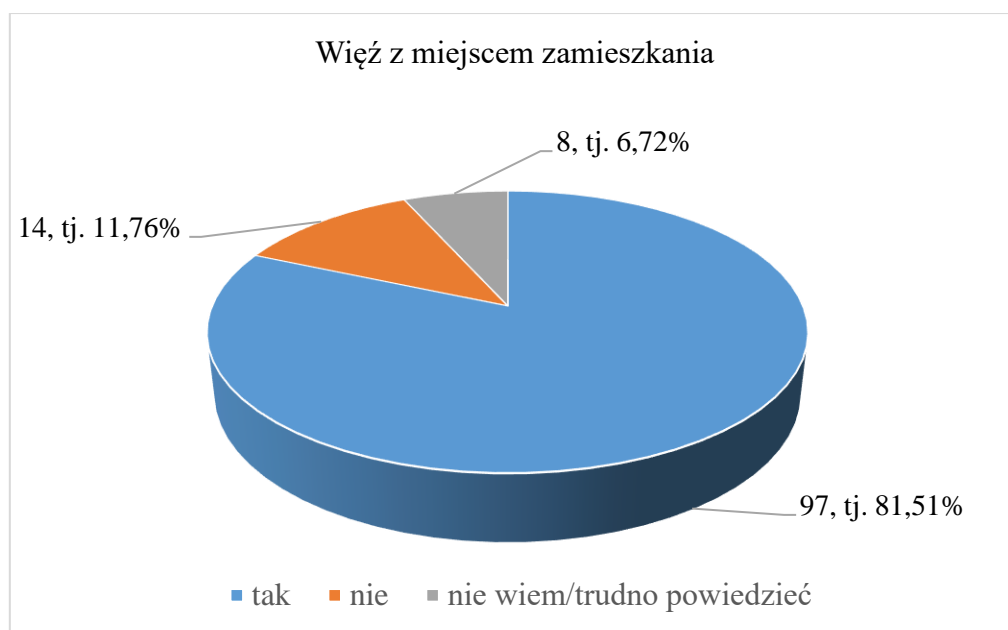
Na pytanie w brzmieniu – *Czy czuje Pani/Pan więź (identyfikuje się) z miejscem swojego zamieszkania* – odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

Respondenci deklarują więź, identyfikują się, z miejscem swojego zamieszkania. Jest to o tyle ważna deklaracja, że podejście LEADER opiera się na endogennym potencjale obszaru, a mieszkańcy są najważniejszym elementem tego potencjału.

Spośród wszystkich badanych ponad 81% deklaruje, że identyfikuje się, odczuwa więź z miejscem swojego zamieszkania. Należy zatem uznać, że mieszkańcy obszaru są mocno związani ze swoim środowiskiem życia i pracy, nawet biorąc pod uwagę, że znaczna część z nich pracuje poza obszarem działania Stowarzyszenia. Oznacza to, że tożsamość mieszkańców ze swoją wsią jest dla nich samych ważna.

Wizualizacja rozkładu odpowiedzi na to pytanie na wykresie nr 14.

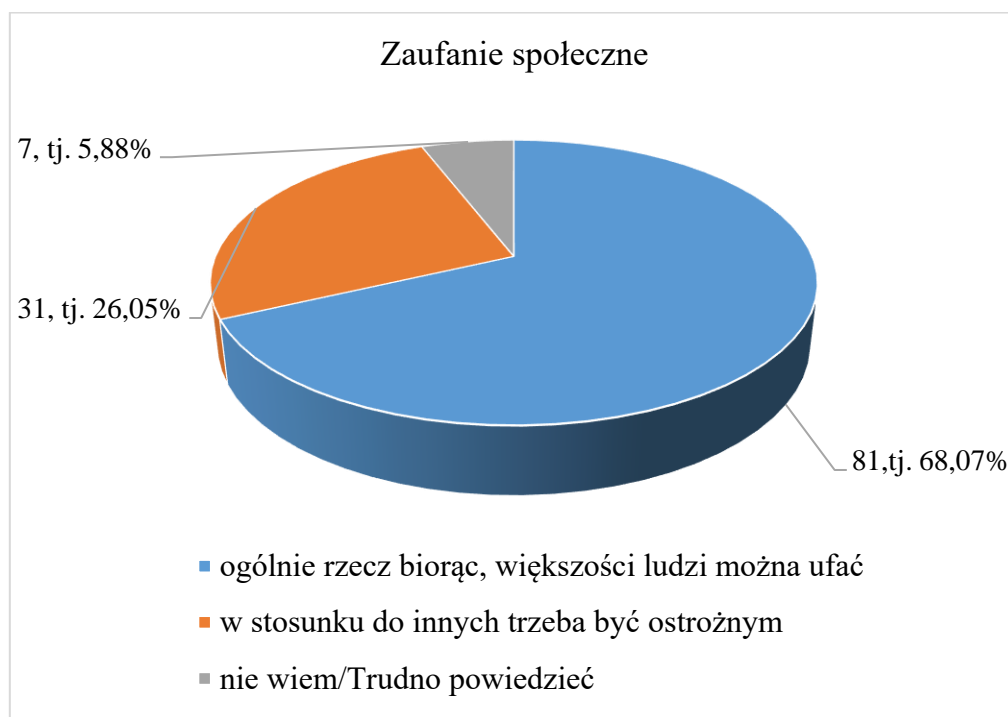
Wykres nr 14. Wiąż (identyfikowanie się) z miejscem swojego zamieszkania.

Źródło: Opracowanie własne.

Kolejne pytanie dotyczyło zaufania społecznego. Respondenci mieli możliwość wybrać jedną z trzech zaproponowanych odpowiedzi, Tę którą uznają, że jest najbliższa ich poglądom. Najwięcej – 81 osób, co stanowi ponad 68% wszystkich respondentów – wskazało odpowiedź: *Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać*, natomiast odpowiedź: *W stosunku do innych trzeba być ostrożnym* wskazało 31 osób, co stanowi ponad 26% wszystkich respondentów. Tylko 7 osób, czyli niespełna 6% badanych uchyliło się od odpowiedzi.

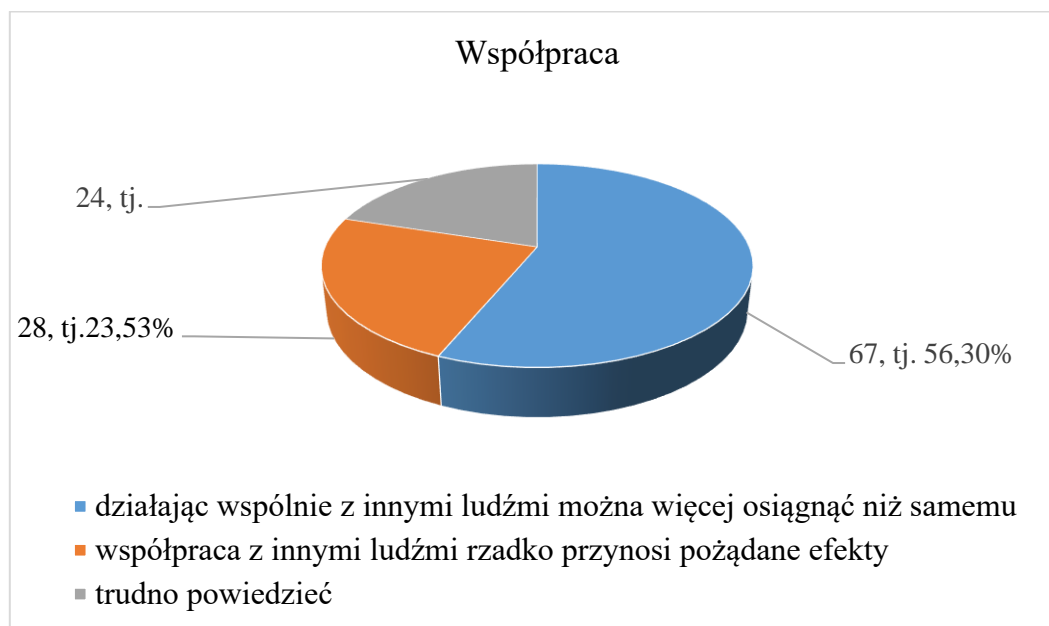
Wykres nr 15. Zaufanie społeczne.

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnie pytanie dotyczyło współpracy między mieszkańcami. Respondenci mieli możliwość wybrać jedną z trzech zaproponowanych odpowiedzi, tą którą uznają, że jest najbliższa ich poglądom. Najwięcej – 67 osób, co stanowi ponad 56% wszystkich respondentów – wskazało odpowiedź: *Działając wspólnie z innymi ludźmi można więcej osiągnąć niż samemu*, natomiast odpowiedź: *Współpraca z innymi ludźmi rzadko przynosi pożądane efekty* wskazało 28 osób, co stanowi ponad 23,53% wszystkich respondentów. 24 osoby, czyli niespełna 20,17% badanych uchyliło się od odpowiedzi.

Wykres nr 16. Współpraca.

Źródło: Opracowanie własne.

8.2. Kwerenda dokumentów zastanych

8.2.1. Analiza LSR

Na potrzeby niniejszej ewaluacji przeprowadzono badanie dokumentu pod względem jego spójności, logiczności i adekwatności do oczekiwań mieszkańców obszaru. Teoretycy zwracają uwagę na fakt, że możliwość skutecznej realizacji celów rozwojowych uwarunkowana jest koniecznością dostosowania dokumentów programowych do:

- **ogólnospołecznych wartości** wynikających z przyjętych w danym systemie społecznym idei i hierarchii wartości,
- **uwarunkowań zewnętrznych** wynikających z podporządkowania celów rozwoju systemów lokalnych celom systemu wyższego rzędu,
- **problemów społeczności lokalnych**, głównie dotyczących warunków bytowych ludności i potrzeb związanych z rozwojem i funkcjonowaniem jednostek gospodarczych.

Trzy wymienione obszary stanowią ogólne zasady tworzenia strategii.

Badanie spójności, logiczności i adekwatności do oczekiwań mieszkańców obszaru jest zadaniem niezwykle złożonym jeżeli proces budowy LSR przebiegał z pewnego rodzaju odstępstwami od obowiązujących zasad.

Rozumienie pojęć

Spójność w LSR – to najogólniej pewna jednocząca zgodność pomiędzy elementami strategii wynikająca z idei podejścia LEADER.

Logiczność – to sposób jasnego i ścisłego formułowania myśli oraz ich uzasadnianie – w LSR odnosi się do konstrukcji poszczególnych rozdziałów i zapisów w ramach rozdziałów, w taki sposób, aby następne wynikały z poprzednich i jedno drugie uzasadniały.

Adekwatność – zgodność z czymś, odpowiedni wobec czegoś, w przypadku LSR chodzi o to, aby wyprowadzone z diagnozy obszaru wnioski i zbudowane na nich cele były zgodne z oczekiwaniami mieszkańców obszaru.

Analizując opracowaną przez Stowarzyszenie – Lokalną Grupę Działania Zielone Mosty Narwi Lokalną Strategię Rozwoju, można w sensie ogólnym uznać, że spełnia wyżej wymienione dyrektywy, czyli jest spójna, logiczna i adekwatna. Pogłębiona analiza prowadzi do wskazania kilku odstępstw od tych dyrektyw.

Po pierwsze – opis obszaru jest szczegółowy i rozbudowany, podobnie jego diagnoza. Niewspółmiernie do opisu i diagnozy zostały wyprowadzone wnioski i zidentyfikowane problemy oraz ich przyczyny. W zasadzie w sposób niedostateczny powiązane zostały problemy z przyczynami i negatywnymi następstwami. Nie jest to zbyt dużym mankamentem.

Niestety przekłada się to na, w miarę skromne podsumowanie diagnozy, zwłaszcza analizy SWOT, z którego to podsumowania wprost nie można odczytać, jakie kluczowe problemy występują na obszarze i jakie są przyczyny tych problemów. Nieco błędnie zdefiniowano problemy – zgodnie z metodologią podejścia LEADER problemy zawsze odnoszą się do grupy docelowej, charakteryzują ludzi, ich kompetencje, postawy dyskomfort itp. – w tym przypadku jako problemy zdefiniowano ich przyczyny – czyli różnego rodzaju braki i niedogodności. To w pewnym sensie utrudnia zdefiniowanie drzewa problemów, aby następnie przekształcić je w strukturę celów.

Po drugie – cele zdefiniowane w strategii, które poniżej są przedstawione, w zasadzie posiadają poprawną konstrukcję. Można również zidentyfikować ich spójność z opisem obszaru i jego diagnozą i wynikami analizy SWOT. To, co nieco obniża jakość strategii w tym zakresie, to brak jednoznacznego wskazania na logikę interwencji zgodnie z podejściem LEADER.

Na podstawie wyników analizy SWOT (przedstawionej w strategii) sformułowano cele ogólne, szczegółowe oraz przedsięwzięcia.

Cele

Cel ogólny I. Rozwój gospodarczy obszaru przy wykorzystaniu lokalnych zasobów i rozwiązań innowacyjnych,

***Cel szczegółowy 1.** Rozwój przedsiębiorczości i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu tworząc nowe miejsca pracy.*

***Cel szczegółowy 2.** Wspieranie przedsiębiorczości poprzez inwestowanie w kapitał społeczny.*

Cel ogólny II. Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru LGD Zielone Mosty Narwi.

Cel szczegółowy 3: Wspieranie aktywności mieszkańców przez inwestycje w sferze turystyki, rekreacji, wypoczynku i kultury.

Cel szczegółowy 4: Wzmocnienie kapitału społecznego, w tym poprzez działania na rzecz zachowanie dziedzictwa lokalnego i promocji obszaru.

Przedsięwzięcia

- 1.1. Rozwój działalności gospodarczej na obszarze.
- 1.2. Zakładanie nowej działalności gospodarczej na obszarze.
- 1.3. Zakładanie nowej działalności gospodarczej na obszarze przez osoby z grup defaworyzowanych (młodzież i osoby w wieku 50+).
- 2.1. Rozwój przedsiębiorczości i współpracy.
- 3.1. Budowa, modernizacja obiektów z przeznaczeniem na cele turystyczne i rekreacyjne.
- 4.1. Przedsięwzięcia zachowujące i promujące dziedzictwo przyrodnicze, historyczne i kulturowe obszaru.
- 4.2. Publikacje promujące walory przyrodnicze, historyczne i kulturowe obszaru .
- 4.3. Działania wspierające potencjał organizacji pozarządowych.
- 4.4. Wzmocnienie kapitału społecznego poprzez działania na rzecz ochrony środowiska i zmian klimatu
- 4.5. Wzmocnienie kapitału społecznego.

Analizując zdefiniowane cele w zakresie ich treści można uznać, że są wartościowe i oddają w dość znacznym zakresie zidentyfikowane potrzeby i oczekiwania lokalnych społeczności.

Nie mniej dla zachowania poprawności definicyjnej warto zauważyć, że wszystkie cele mają „charakter” dynamiczny – mówią o jakimś procesie, a zgodnie z zasadami zarządzania strategicznego rozwojem obszaru powinny mieć „charakter” statyczny, czyli opisywać stan po zmianie.

Uwaga powyższa nie stanowi krytyki lecz wskazuje na możliwości podniesienia na wyższy poziom jakościowy zapisów w strategii.

Sprawozdania z przeprowadzonych w 2018 i 2019 roku warsztatów refleksyjnych

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi przeprowadziło w styczniu 2018 roku oraz w lutym 2019 roku warsztaty refleksyjne, w wyniku których zostały sporządzone sprawozdania. W niniejszej analizie zostały odnotowane istotne spostrzeżenia, wnioski i rekomendacje mające znaczenie dla oceny procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju w 2018 i 2019 roku.

Uczestnicy obu warsztatów refleksyjnych ocenili, że realizacja LSR pod względem finansowym i rzeczowym przebiega zgodnie z planem. Zaangażowanie wnioskodawców, dobra współpraca z biurem LGD oraz sprawność procesu oceny są gwarantem prawidłowej realizacji LSR. W opinii uczestników obu warsztatów sukces w realizacji strategii nie jest zagrożona, ani pod względem finansowym ani rzeczowym.

Pozytywnie na realizację LSR wpływa przede wszystkim trafność diagnozy i wytyczone kierunki rozwoju, a także wysoka jakość pracy biura LGD, sprawne działanie Rady i samorządu Województwa (od złożenia wniosku o przyznanie pomocy do podpisania umowy na realizację operacji, z beneficjentem). Również dobra współpraca wnioskodawców z biurem LGD. Znaczenie mają też dobre lokalne kryteria – takie, które pozwalają na wybór operacji realizujących cele i wskaźniki LSR

Aby poprawić jakość wdrażania strategii należy skutecznie eliminować zbędną biurokrację, wyeliminować wszystkie zbędne załączniki i opisy we wniosku a także biznesplanie, które bezpośrednio nie mają wpływu na jakość planowanej operacji. Przepisy prawa powszechnego i tak każdy beneficjent musi respektować, zatem sprawdzanie wniosku przez LGD, jak również SW pod tym kątem nie jest konieczne.

Należy przeciwdziałać składaniu w jednym naborze przez jednego wnioskodawcę dwóch wniosków. Należy zwiększać rolę członków organu decyzyjnego przez wprowadzenie kryteriów subiektywnych ze skalą punktową od – do. Należy też – zdaniem uczestników warsztatów – zadbać o pełniejszą informację dla przedsiębiorców, o możliwościach uzyskania wsparcia, zwłaszcza warunkach tego wsparcia. Jest to szczególnie istotne dla jednoosobowych podmiotów gospodarczych, które nie posiadają wyspecjalizowanych służb finansowych i prawnych.

Zdaniem uczestników warsztatów, zwłaszcza członków Rady i pracowników, wyższa jest jakość wniosków konsultowanych w biurze LGD i opracowanych osobiście przez wnioskodawców, w tym wniosków na rozwój działalności gospodarczej. Wnioski nie konsultowane, składane w ostatniej chwili są niespójne, posiadają słabe uzasadnienia dotyczące spełnienia warunków opisanych w lokalnych kryteriach. Problemem są wnioski, w których wartość wskaźników budzi wątpliwości ale ze względów formalnych nie można ich odrzucić.

Ogólna ocena jakości składanych wniosków jest dobra, co nie oznacza, że nie może być wyższa, nie mniej wpływ pracy biura na tą jakość jest już niewielki – zwłaszcza te przygotowane przez firmy a nie wnioskodawców. Ogólnie, twierdzą uczestnicy warsztatów, wnioski są coraz lepsze, zwłaszcza te opracowane przez wnioskodawców i konsultowane w biurze LGD. Bowiem te przygotowane przez firmy konsultingowe są mocno sformalizowane, dostosowane do kryteriów, a wnioskodawcy na doradztwo przychodzą jedynie po potwierdzenie aby uzyskać punkty w ocenie.

W przyszłości, kiedy zaistnieją ku temu sprzyjające warunki, należy rozważyć podjęcie działań motywujących potencjalnych wnioskodawców do wcześniejszego przemyślenia, co chcieliby robić przy wsparciu finansowym z budżetu LGD na wdrażanie LSR. Celowi temu mogłoby służyć wcześniejsze promowanie LSR zwłaszcza celów i przedsięwzięć, w kontekście wyłonienia potencjalnych wnioskodawców. To pozwoliłoby na skuteczniejsze doradztwo i przygotowanie wniosków o wyższej jakości.

Warto – zdaniem uczestników warsztatu w 2019 roku – rozważyć możliwość zapraszania wnioskodawców na posiedzenie Rady aby w zwięzłej prezentacji opowiedzieli o swoim pomysle na operację (projekt).

Uczestnicy warsztatów podkreślają, że wpływ LGD na kształt katalogu kryteriów jest niewielki. Większość kryteriów jest ustalanych na poziomie IZ, a LGD może te „narzucone” uzupełnić. Pewny niepokój uczestników warsztatów budzi podejsie części wnioskodawców

do doradztwa realizowanego w biurze LGD – ze względu na kryterium – czy korzystał z doradztwa – część wnioskodawców przychodzi do biura po potwierdzenie, że byli na doradztwie, a nie po faktyczną poradę czy konsultacje – trudno jest z tym zjawiskiem walczyć.

Oceniając ogólnie procedury dotyczące wyboru operacji do finansowania należy – zdaniem uczestników warsztatów uznać, że są właściwe a kryteria dobre i nie należałoby ich zmieniać aby zachować „stabilność” procesu oceny i wyboru. Należy jednak więcej uwagi poświęcić na „edukację” przyszłych wnioskodawców aby lepiej rozumieli o co chodzi kryteriach.

Są pewne problemy z rozumieniem istoty innowacji – czy coś co już zostało zastosowane można ponownie uznać za innowacyjne? Warto się zastanowić czy w ocenie kryteriów takich jak innowacyjność nie wprowadzić zasady oceny subiektywnej – członek Rady ma możliwość przyznać określoną liczbę punktów w wyznaczonym zakresie a nie tylko stwierdzić czy innowacja występuje, czy nie. Można zastosować zasadę „subiektywizm w ocenie indywidualnej – obiektywizm na poziomie całej Rady”. To zwiększyłoby poczucie członków Rady, że SW ma do nich zaufanie. Może warto rozważyć aby cały proces oceny przebiegał na poziomie LGD?

To są nasze kryteria – uważają uczestnicy spotkań – kryteria przez nas wypracowane, my te kryteria oceniamy wysoko. Te kryteria są dostosowane do potrzeb rynku, czyli potrzeb społeczno-gospodarczych obszaru.

Mimo uwag jakie zgłaszali uczestnicy spotkań refleksyjnych, są zgodni co do tego, że na tym etapie wdrażania LSR, kiedy do końca procesu wdrażania nie pozostało wiele czasu nie widzą potrzeby zgłaszania rekomendacji w kwestii katalogu kryteriów.

Uczestnicy warsztatu uznali, że na obszarze wdrażania LSR nie wystąpiły – ani w 2017, ani w 2018 roku – istotne zmiany w sytuacji społeczno-ekonomicznej, które mogłyby wpłynąć na dezaktualizację strategii. Nie mniej zgłosili wiele ciekawych refleksji np. dotyczących sytuacji na rynku pracy. Uważają, że należy zmienić podejście do zasad wspierania rozwoju przedsiębiorstw, gdzie aktualnie głównym kryterium jest utworzenie miejsca pracy. *Dziś – stwierdzili, zwłaszcza przedsiębiorcy – problemem jest brak „rąk do pracy”. To się odczuwa w wielu branżach ale najmocniej w budownictwie. Ciągły wzrost kosztów pracy również osłabia zainteresowanie przedsiębiorców tworzeniem i utrzymaniem miejsc pracy. LGD również ma wpływ na tę sytuację poprzez ograniczenie maksymalnej kwoty wsparcia do 150 tys. zł warunkując zatrudnieniem na etacie przynajmniej jednego nowego pracownika.*

Zdaniem uczestników spotkania refleksyjnego – w ramach LGD jest bardzo dobra współpraca pomiędzy przedstawicielami poszczególnych sektorów, a „gminy” nie rywalizują pomiędzy sobą o wsparcie – to tworzy dobrą atmosferę i wpływa na sytuację, w której różnice potrzeb pomiędzy gminami nie wpływają na realizację strategii.

Uczestnicy warsztatów ocenili, że identyfikacja potrzeb lokalnych społeczności na etapie budowy strategii była trafna, a zatem realizacja LSR odpowiada na te potrzeby.

Uczestnicy warsztatów uznali, że należy zmienić – w przyszłości – podejście do zasad wsparcia rozwoju przedsiębiorstw poprzez wprowadzenie zasady: rozwój tak ale nie dla kryterium miejsca pracy. Należy poszukiwać w tym zakresie nowych rozwiązań poprzez wypracowanie nowych zasad polegających na wspieraniu procesów stabilizacji przedsiębiorstw, wsparcie dla inwestycji, zwiększenie pozytywnego oddziaływania na środowisko, stabilizację pracowników

i polepszanie warunków pracy. Należy również dążyć do eliminacji wnioskodawców, którzy oczekują wsparcia ale nie bardzo wiedzą co chcą robić, co zmienić w swojej firmie. Należy również zastanowić się nad skuteczniejszym informowaniem przedsiębiorców o zasadach uzyskania wsparcia w ramach LSR – *to nie jest wsparcie jak w innych programach tylko wsparcie dla tych, którzy rozumieją istotę zmiany kreowanej przez LGD na obszarze objętym wdrażaniem LSR i chcą świadomie tej zmianie mieć swój udział.*

Dyskusja w trakcie obu warsztatów wyraźnie wskazała na trafność zdefiniowanych wskaźników, które w sposób wiarygodny „mierzą” skuteczność interwencji opisanej w LSR. Uczestnicy podkreślali, że zdefiniowane wskaźniki są wiarygodne dobrze „mierzą” skuteczność interwencji opisanej w LSR. System zbierania danych, jest poprawny i pozwala na wiarygodne ustalanie poziomu realizacji strategii, a źródła są poprawnie dobrane, zatem nie ma powodów do wprowadzania zmian w systemie gromadzenia danych do ustalania realizacji wskaźników LSR.

Zdaniem uczestników warsztatów procedury nie są przyjazne dla wnioskodawców, wymagają dużej aktywności i są czasochłonne ze względu na nadmiar wymaganych załączników. Procedury zależne od LGD są – zdaniem uczestników warsztatów – dobre i przyjazne dla wnioskodawców.

Sprawność LGD jest bardzo wysoka, wszystkie zadania wynikające z naborów są realizowane w terminach opisanych w procedurach, czego nie można powiedzieć o sprawności SW. Ponadto – jak zauważył jeden z uczestników – SW nie może żądać rzeczy nie zapisanych w umowie np. regulaminu parku linowego. Podobnie z rozliczaniem operacji – SW ma „ostrzejsze” wymagania niż obowiązują w prawie powszechnym – dotyczy to choćby faktur. Dziś w obiegu gospodarczym faktura elektroniczna nie musi być podpisana – ale dla SW to jest błąd – wymaga podpisu i pieczętki.

Zdaniem uczestników warsztatów procedury nie mają być przyjazne dla wnioskodawców, mają być przejrzyste, zrozumiałe i stabilne aby wnioskodawcy mogli się „nauczyć” tych procedur i z nich korzystać w dłuższej perspektywie czasowej.

Zdaniem uczestników warsztatów, aby sukces w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju nie był zagrożony należy zrobić wszystko dla uproszczenia procedur, w tym wyeliminowanie zbędnych dokumentów, powtarzających się danych we wniosku o przyznanie pomocy i biznesplanie.

Biurokracja jest taka jaka jest – tam gdzie się przyznaje wsparcie ze środków publicznych muszą obowiązywać jasne procedury a to wiąże się z biurokacją – ważne aby przepisy nie podlegały zmiennej interpretacji tak w czasie jak i w zależności od interpretującego.

Uczestnicy warsztatów uważają, że procedury są dobre. Ważne by ich nie zmieniać w trakcie realizacji strategii, ponieważ już się „przyzwyczaili” do nich dzięki dobrej kampanii informacyjnej prowadzonej przez LGD.

Uczestnicy warsztatów uważają, że dla sprawnej realizacji LSR wszystkie niezbędne procedury z punktu widzenia IZ powinny być przygotowane i przekazane do LGD przed przystąpieniem do budowy LSR. W trakcie prac przygotowawczych z udziałem mieszkańców powinny być wypracowane te procedury, które zależą od LGD i będą odpowiadać potrzebom lokalnych społeczności.

Zdaniem uczestników warsztatów refleksyjnych biuro LGD funkcjonuje bardzo dobrze, wspiera wnioskodawców nie tylko na etapie przygotowania dokumentów aplikacyjnych ale również w trakcie realizacji i rozliczania operacji. Pracownicy wspierają funkcjonowanie władz LGD w taki sposób jak jest to oczekiwane ze strony tych władz. W opinii przedstawicieli władz LGD relacje z biurem są bardzo dobre, również w opinii pracowników relacje te są bardzo poprawne. Uczestnicy warsztatów nie widzą potrzeby wprowadzania zmian w funkcjonowaniu biura LGD.

Dokonując oceny zarządzania procesem wdrażania LSR przez LGD uczestnicy warsztatów uznali, że zarządzanie jest poprawne, sprawne i nie należy dokonywać żadnych zmian.

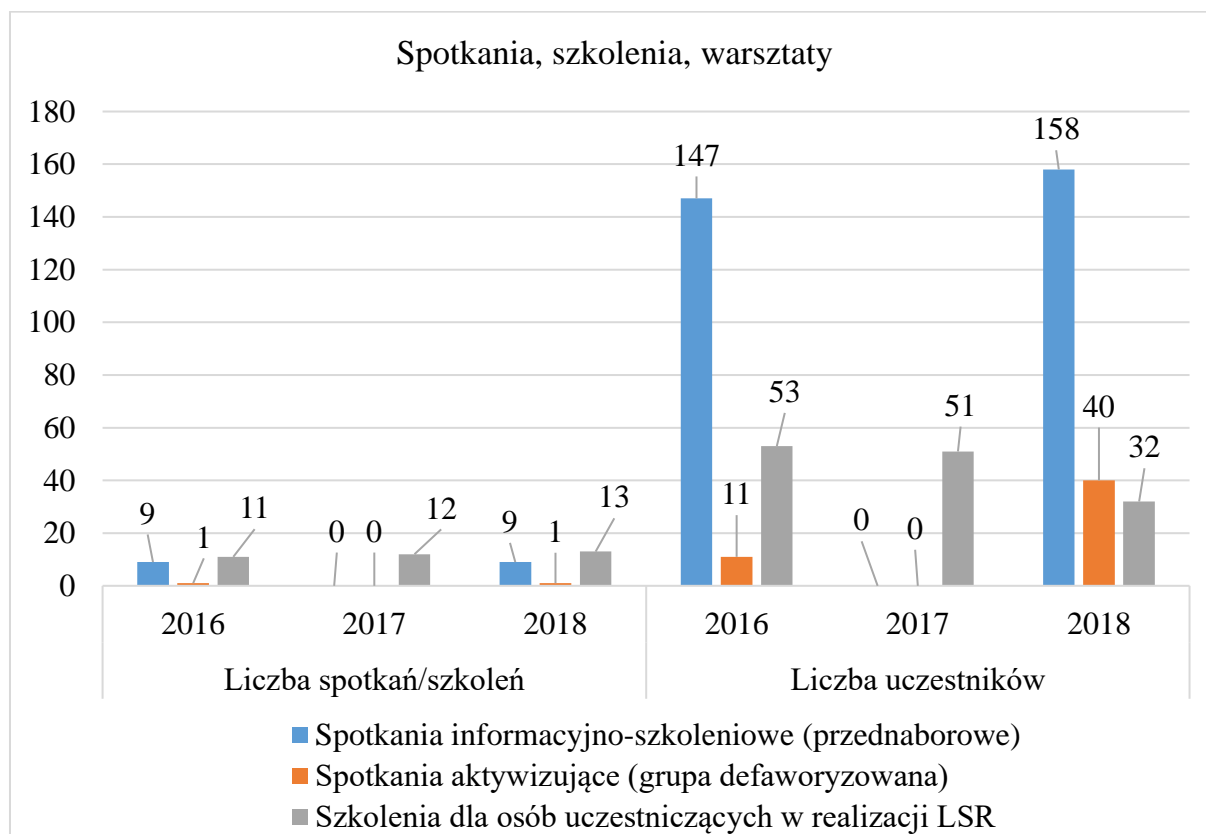
Oba warsztaty refleksyjne zostały podsumowane przez moderatora, który podkreślił znaczenie dyskusji i sformułowanych opinii dla procesu ewaluacji LSR, zwłaszcza wykorzystania zapisanych refleksji do analizy w trakcie ewaluacji mid-term, a także ex-post. Podkreślił, że atmosfera w relacjach pomiędzy LGD a głównymi aktorami obszaru jest bardzo dobra i sprzyja szczerzej dyskusji, analizie i ocenie zjawisk jakie towarzyszą procesowi wdrażania strategii.

8.2.2. Analiza wybranych danych z rocznych sprawozdań

Aktywność LGD

Aktywność LGD w zakresie aktywizowania mieszkańców celem włączenia się w realizację LSR obrazuje między innymi zestawienie liczby zorganizowanych, w latach 2016-2018 spotkań informacyjno-szkoleniowych (przednaborowych) oraz spotkań aktywizujących (grupy defaworyzowane), a także szkoleń dla osób uczestniczących w realizacji LSR.

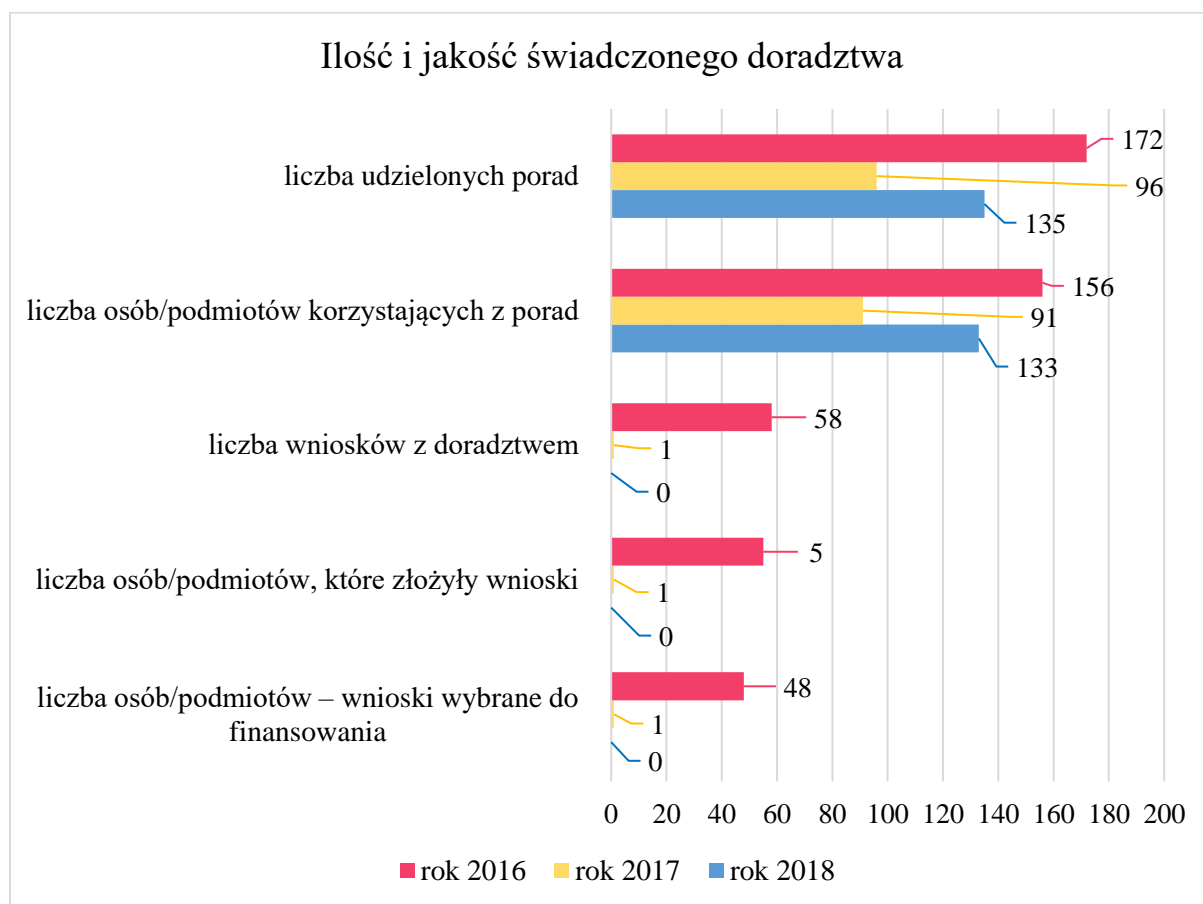
Wykres nr 17. Liczba zorganizowanych spotkań, szkoleń i warsztatów oraz liczba osób w nich uczestniczących.

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza załączników do rocznych sprawozdań dotyczących badania satysfakcji potencjalnych wnioskodawców z przeprowadzonego doradztwa w biurze LGD Zielone Mosty Narwi wskazuje na bardzo wysoki stopień zadowolenia osób, którym udzielono doradztwa. Również uczestnicy spotkań informacyjno-szkoleniowych i aktywizujących z zakresu „Zasad ubiegania się o wsparcie finansowe w ramach podziałania Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW 2014-2020 bardzo wysoko oceniają te spotkania. Można jednoznacznie stwierdzić, że potencjalni wnioskodawcy uzyskują odpowiednią i oczekiwaną informację oraz wiedzę z zakresu opracowania projektów i przygotowania wniosków o przyznanie wsparcia.

Wykres nr 18. Ilość i jakość świadczonego doradztwa.

Źródło: Opracowanie własne.

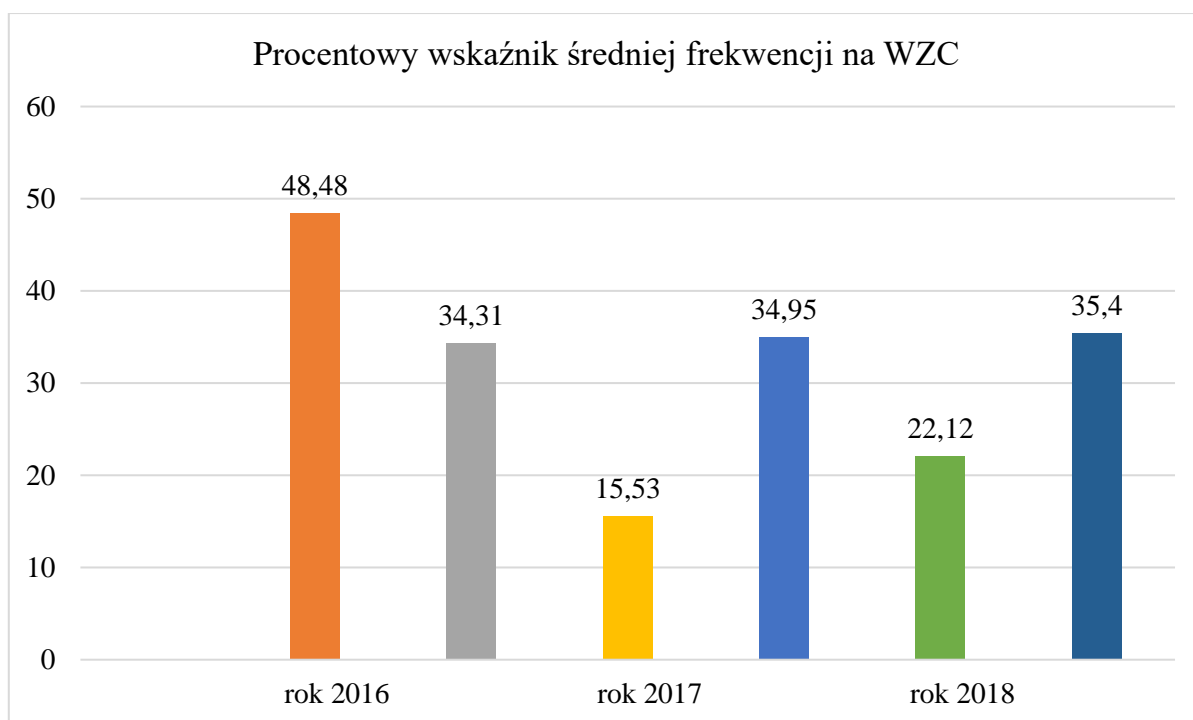
Aktywność członków Organów

Analiza obejmuje okres 2016-2019 rok. Dotyczy frekwencji na Walnych Zebraniach Członków (WZC), posiedzeniach Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej.

W 2016 roku odbyły się 2 WZC ze średnią frekwencją niewiele przekraczającą 41%. W 2017 roku również odbyły się 2 WZC ze średnią frekwencją wynoszącą blisko 17,5%. Natomiast w 2018 roku WZC zbierało się dwukrotnie ze średnią frekwencją wynoszącą 29%. Należy zauważyć, że wszystkie WZC odbywały się w drugim terminie. Oznacza to, że zainteresowanie członków Stowarzyszenia udziałem w WZC były raczej nie wielkie.

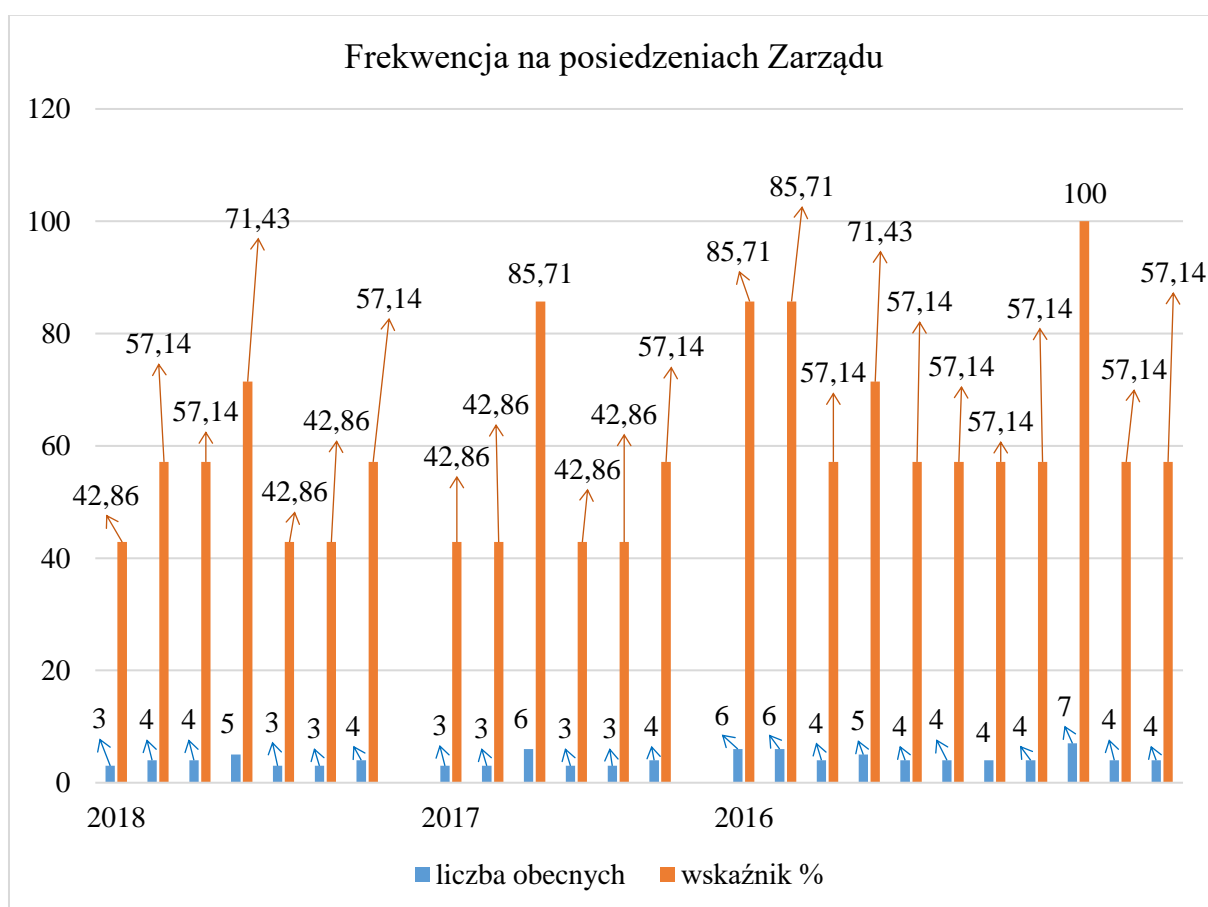
Na wykresie nr 19. przedstawiono wizualizację wskaźnika procentowego frekwencji na wszystkich WZC.

Wykres nr 19. Procentowy wskaźnik średniej frekwencji na WZC.

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres nr 20. Frekwencja na posiedzeniach Zarządu.

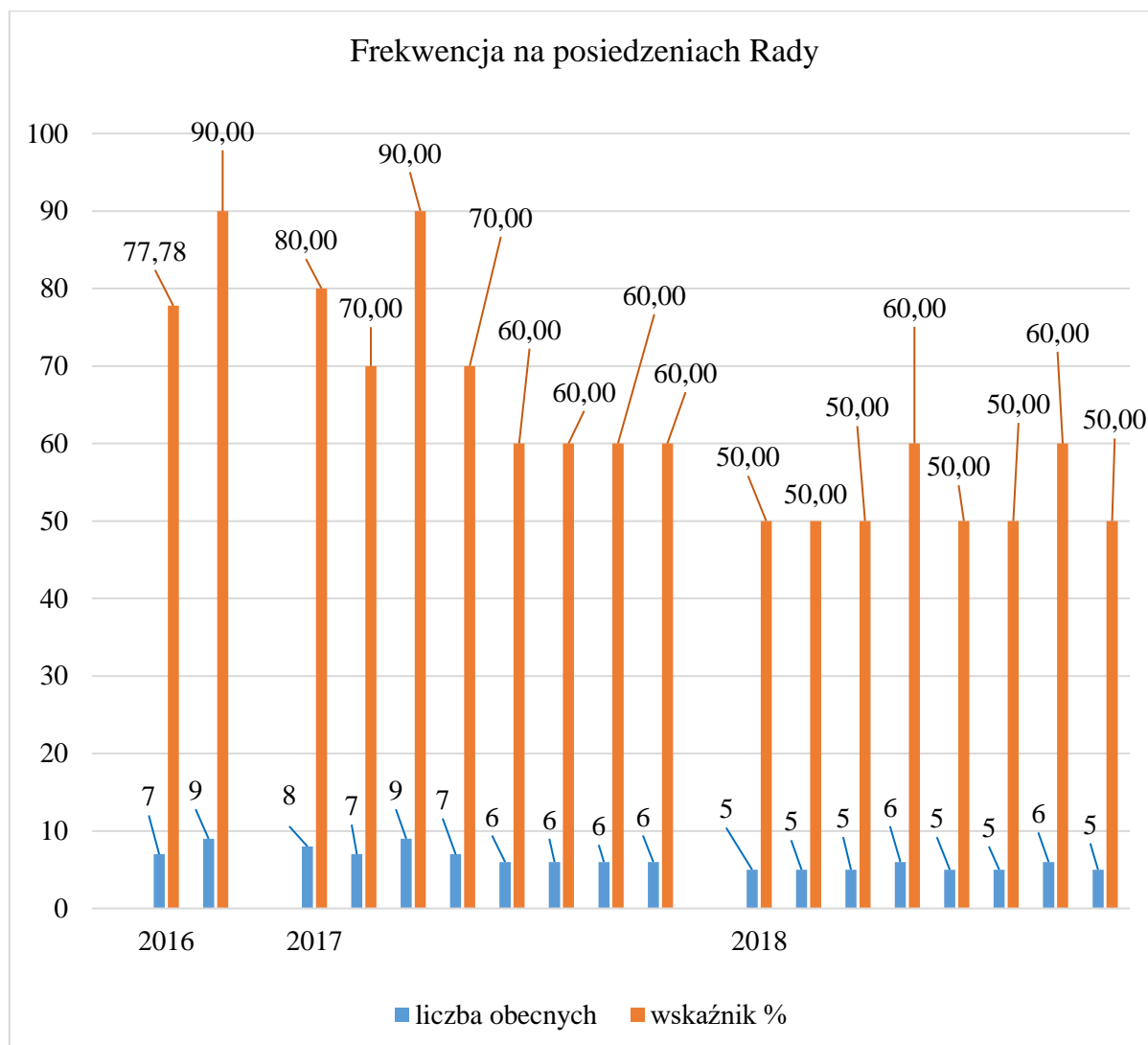

Źródło: Opracowanie własne.

W analizowanym okresie 2016-2018 Zarząd liczył 7 członków. Odbyło się 24 posiedzenia, w tym na 17 tj. 70,83% frekwencja była wyższa niż 50%. Można uznać, że aktywność członków Zarządu była w miarę zadawalająca. Nie mniej należy odnotować fakt, że na 7 posiedzeniach frekwencja nie osiągnęła 50% członków Zarządu.

W sierpniu 2016 roku Rada liczyła 9 członków, następnie do końca 2018 roku 10 członków. Na wszystkich posiedzeniach Rady – w analizowanym okresie – frekwencja wynosiła 50 i więcej procent. Wszystkie posiedzenia miały zdolność do podejmowania prawomocnych uchwał. Wizualizacja frekwencji na posiedzeniach Rady przedstawiono na wykresie nr 21. Frekwencja na posiedzeniach Rady.

Wykres nr 21. Frekwencja na posiedzeniach Rady.

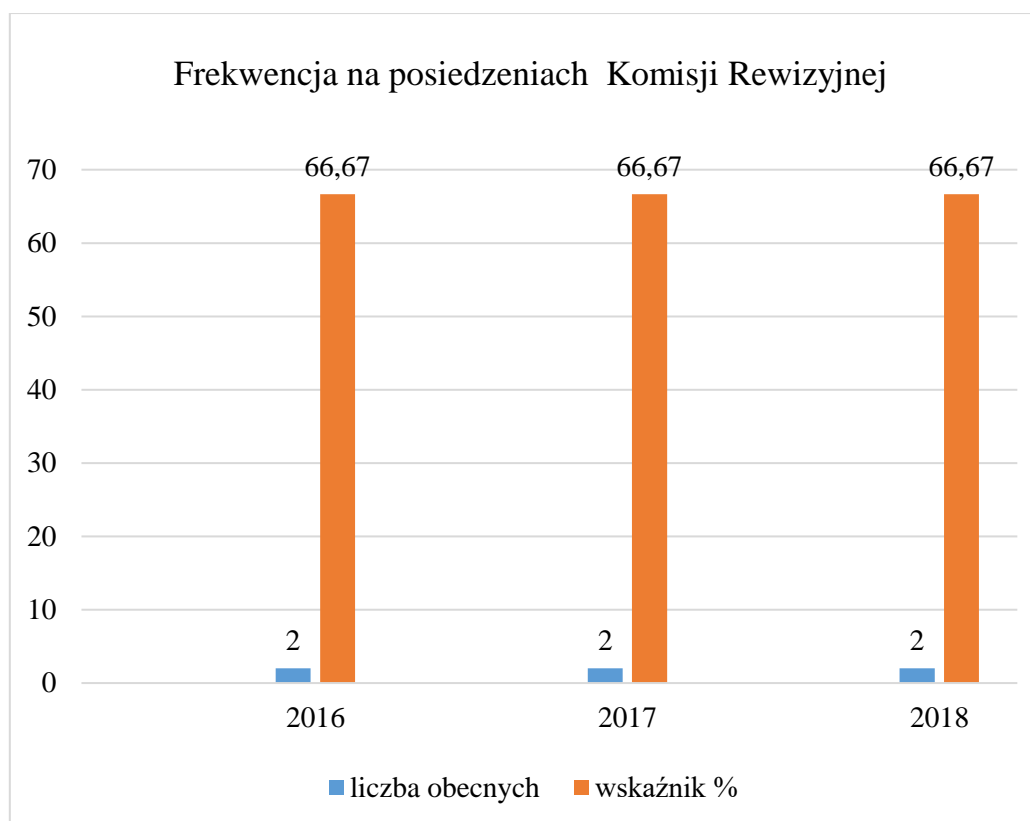

Źródło: Opracowanie własne.

W analizowanym okresie 2016-2018 Komisja Rewizyjna liczyła 3 członków. Odbyły się 3 posiedzenia, w każdym uczestniczyło 2 Członków tj. 66,67%. Można uznać, że aktywność Członków Komisji Rewizyjnej była zadawalająca.

Na wykresie nr 22. przedstawiono wizualizację frekwencji na posiedzeniach Komisji Rewizyjnej.

Wykres nr 22. Frekwencja na posiedzeniach Komisji Rewizyjnej.

Źródło: Opracowanie własne.

Stan realizacji LSR

Analiza stanu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju została przeprowadzona w oparciu o dane z monitoringu i na podstawie rocznych sprawozdań, według stanu, jaki został osiągnięty na koniec 2018 roku.

Analiza obejmuje liczbę naborów, liczbę wniosków złożonych, wybranych, w tym w limicie, limit naborów, kwotę łączną przyznanego wsparcia przez Lokalną Grupę Działania, liczbę podpisanych umów, kwotę łączną wsparcia z podpisanych umów oraz wskaźnik procentowy realizacji budżetu naborów.

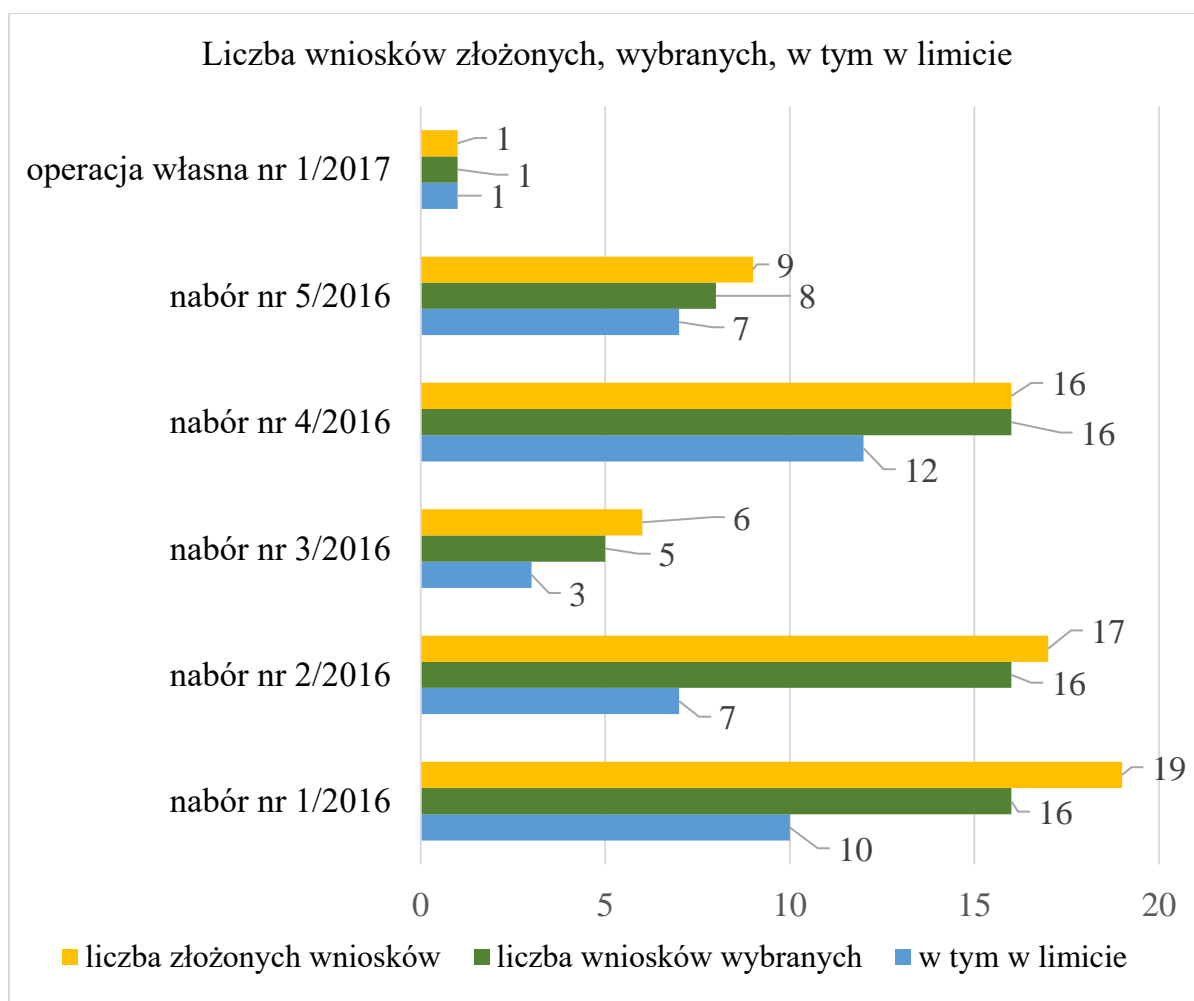
Na wykresie nr 23. przedstawiono wizualizację liczby wniosków złożonych, wybranych, w tym w limicie, natomiast na wykresie nr 24. przedstawiono liczbę podpisanych umów przez Samorząd Województwa z beneficjentami.

Na wykresie nr. 25 przedstawiono limity naborów, łączną kwotę przyznanego wsparcia oraz łączną kwotę dofinansowania z umów.

Natomiast na wykresie nr 26. przedstawiono wizualizację procentowego wskaźnika realizacji budżetu poszczególnych naborów.

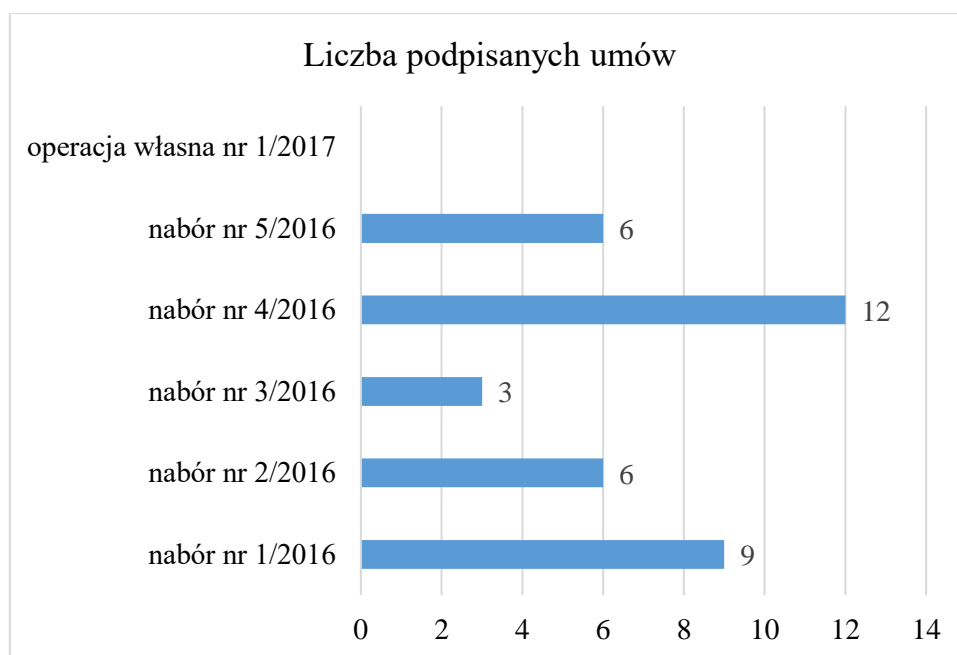
Analizując przedstawione dane, w każdej fazie procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju zarządzanej przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi należy ocenić, że stan osiągniętych wskaźników jest na bardzo dobrym poziomie i nic nie wskazuje na zagrożenie dla pełnej realizacji kwot wsparcia i zapisanych w strategii wskaźników, a sukces końcowy nie jest zagrożony.

Wykres nr 23. Liczba wniosków złożonych, wybranych, w tym w limicie.

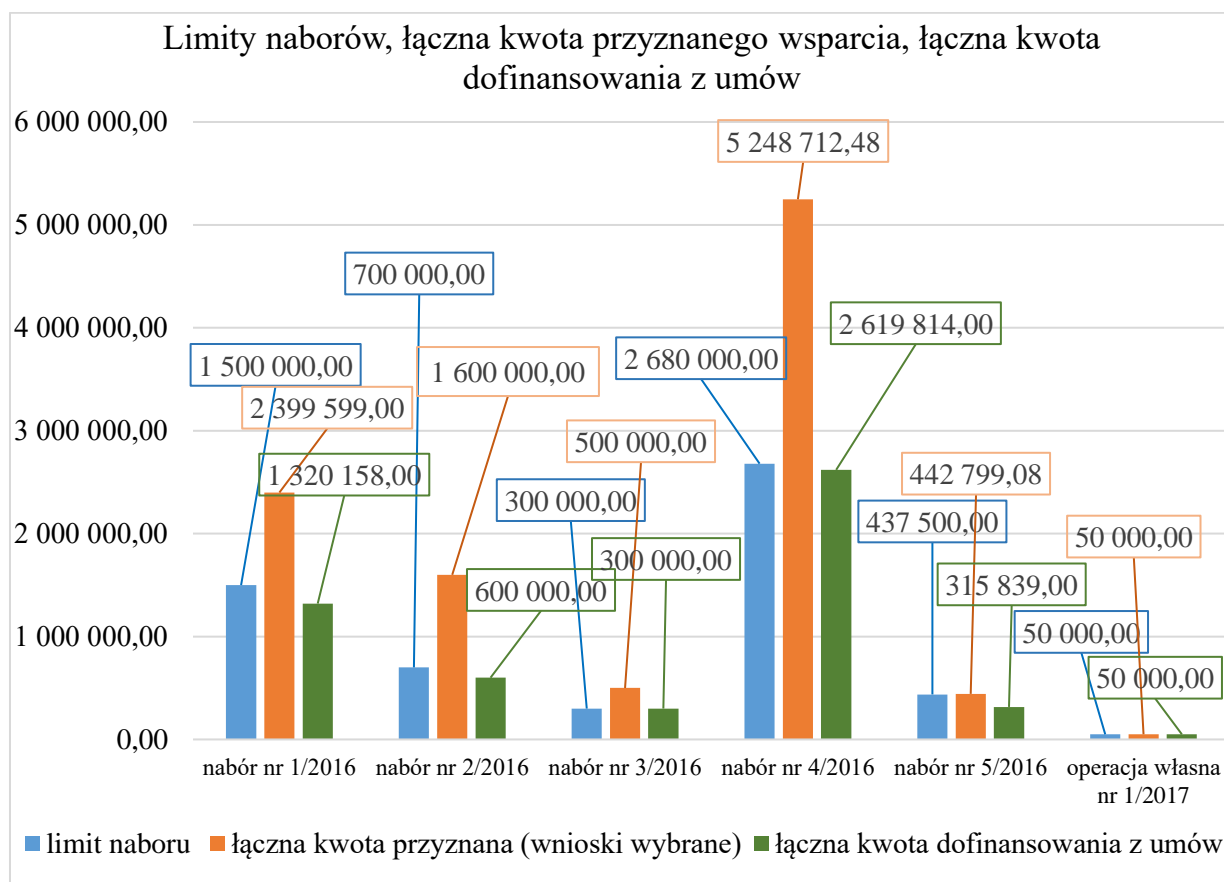
Źródło: Opracowanie własne.

Wykres nr 24. Liczba podpisanych umów.

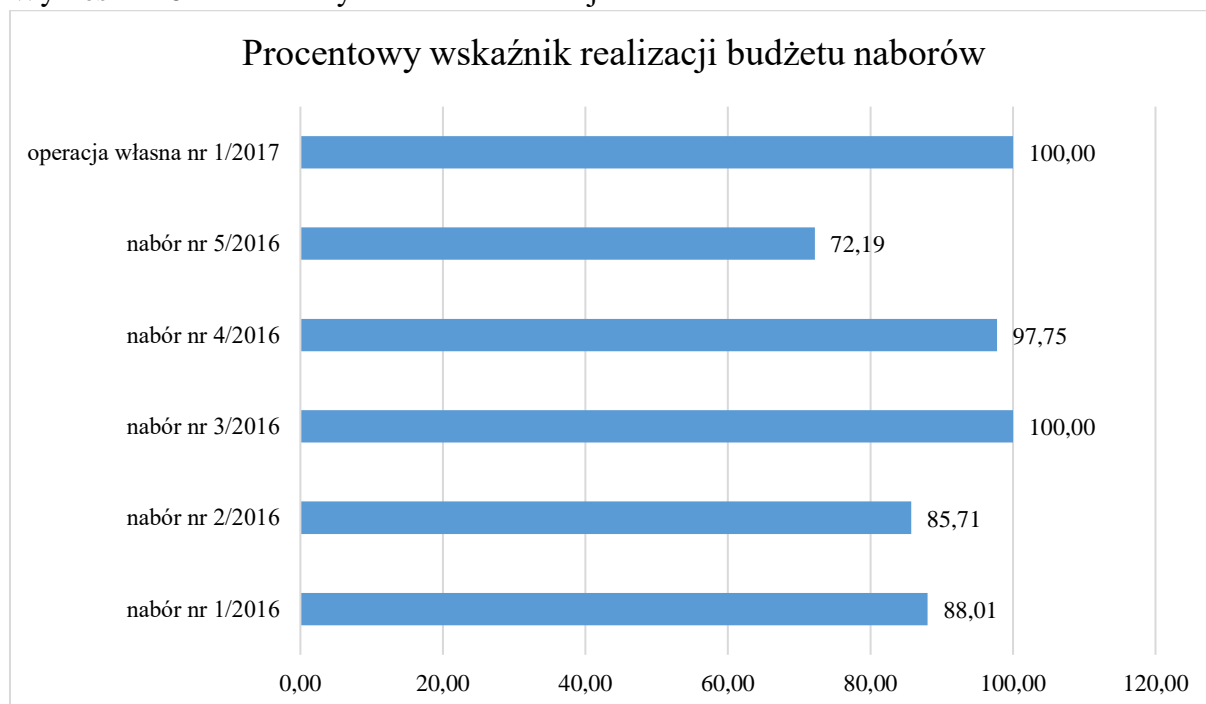
Źródło: Opracowanie własne.

Wykres nr 25. Limity naborów, łączna kwota przyznanego wsparcia łączna kwota dofinansowania z umów.

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres nr 26. Procentowy wskaźnik realizacji budżetu naborów.

Źródło: Opracowanie własne.

Uśredniony procentowy wskaźnik realizacji budżetu naborów wyniósł 90,61.

9. Wnioski

W raporcie zapisane zostały różnego rodzaju wnioski szczegółowe wynikające z zastosowania poszczególnych technik badawczych. Poniżej wybrane wnioski, które są odpowiedzią na pytania badawcze ujęte w cztery grupy problemowe:

1. Dotyczące stanu realizacji LSR – które są odpowiedzią na pierwsze pytanie badawcze (1. Jaki jest stan realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Zielone Mosty Narwi.
 - a. Ogólny stan realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju jest dobry, budżet na wdrażanie LSR zrealizowany jest w ponad 90%. Wdrażanie przebiega zgodnie z założeniami – realizacja LSR jest zaawansowana, dużo już udało się osiągnąć, jest znaczne zainteresowanie beneficjentów. Ogólna ocena jest dobra.
 - b. Pozytywnie na realizację LSR wpływa przede wszystkim trafność diagnozy i wytyczone kierunki rozwoju, a także wysoka jakość pracy biura LGD, sprawne działanie Rady i samorządu Województwa (od złożenia wniosku o przyznanie pomocy do podpisania umowy na realizację operacji, z beneficjentem). Również dobra współpraca wnioskodawców z biurem LGD. Znaczenie mają też dobre lokalne kryteria – takie, które pozwalają na wybór operacji realizujących cele i wskaźniki LSR
 - c. Aby poprawić jakość wdrażania strategii należy skutecznie eliminować zbędną biurokrację, wyeliminować wszystkie zbędne załączniki i opisy we wniosku a także biznesplanie, które bezpośrednio nie mają wpływu na jakość planowanej operacji. Przepisy prawa powszechnego i tak każdy beneficjent musi respektować, zatem sprawdzanie wniosku przez LGD, jak również SW pod tym kątem nie jest konieczne.
 - d. Należy przeciwdziałać składaniu w jednym naborze przez jednego wnioskodawcę dwóch wniosków. Należy zwiększać rolę członków organu decyzyjnego przez wprowadzenie kryteriów subiektywnych ze skalą punktową od – do. Należy też zadbać o pełniejszą informację dla przedsiębiorców, o możliwościach uzyskania wsparcia, zwłaszcza warunkach tego wsparcia.
2. Dotyczące funkcjonowania LGD – które są odpowiedzią na drugie, trzecie, czwarte i szóste pytania badawcze (2. W jaki sposób LGD zapewnia wysoką jakość i efektywność wdrażania LSR? 3. Jaka jest rozpoznawalność marki LGD? 4. Jak oceniają mieszkańcy obszaru działalność i funkcjonowanie LGD? 6. Na jakie problemy napotka LGD w trakcie zarządzania LSR?).
 - a. Rozpoznawalność Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi jest duża. Wskazują na to wypowiedzi przedstawicieli mieszkańców, w ankiecie internetowej.
 - b. Wpływ Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru jest bardzo wysoki. Ocena ta jest o tyle istotna, że Stowarzyszenie wdrażając LSR zabiega właśnie o to aby dokonać zmiany na obszarze, a ta zmiana jest możliwa tylko wówczas gdy mieszkańcy chcą współdziałać ze Stowarzyszeniem i gotowi są do zwiększonej aktywności. Deklarując, że Stowarzyszenie posiada wpływ na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru, można uznać, że są gotowi do tej wzmożonej aktywności.

- c. W ramach LGD jest bardzo dobra współpraca pomiędzy przedstawicielami poszczególnych sektorów, a „gminy” nie rywalizują pomiędzy sobą o wsparcie – to tworzy dobrą atmosferę i wpływa na sytuację, w której różnice potrzeb pomiędzy gminami nie wpływają na realizację strategii.
 - d. Zainteresowanie stroną internetową Stowarzyszenia jest wysokie. Należy też odnotować fakt, że jest grupa mieszkańców, która systematycznie (co najmniej raz w tygodniu) przegląda stronę internetową LGD. Stan licznika na stronie internetowej LGD Stowarzyszenie Zielone Mosty Narwi wskazuje ponad 700 tys. wejść.
 - e. W wyniku przeprowadzonych badań można stwierdzić, że praca Biura LGD zasługuje na bardzo dobrą ocenę. Biorąc pod uwagę ankiety oceniające z doradztwa prowadzonego przez pracowników Biura – ocena tam zawarta jest bardzo wysoka.
3. Dotyczące procesu zarządzania wdrażaniem LSR – które są odpowiedzią na piąte i siódme pytanie badawcze (5. Jak jest zainteresowanie podmiotów lokalnych podejmowaniem działań w ramach ogłaszanych naborów? 7. Jakie czynniki mogą wpływać na podnoszenie jakości procesu wdrażania LSR?).
- a. Przedstawiciele mieszkańców deklarują, że znają Program LEADER i deklarują dobrą znajomość LSR, w tym cele, przedsięwzięcia, a także kryteria wyboru.
 - b. Ogólna ocena jakości składanych wniosków jest dobra, co nie oznacza, że nie może być wyższa, nie mniej wpływ pracy biura na tą jakość jest już niewielki – zwłaszcza te przygotowane przez firmy a nie wnioskodawców. Ogólnie, wnioski są coraz lepsze, zwłaszcza te opracowane przez wnioskodawców i konsultowane w biurze LGD. Bowiem te przygotowane przez firmy konsultingowe są mocno sformalizowane, dostosowane do kryteriów, a wnioskodawcy na doradztwo przychodzą jedynie po potwierdzenie aby uzyskać punkty w ocenie.
 - c. Wpływ LGD na kształt katalogu kryteriów jest niewielki. Większość kryteriów jest ustalanych na poziomie IZ, a LGD może te „narzucone” uzupełnić. Pewny niepokój budzi podejście części wnioskodawców do doradztwa realizowanego w biurze LGD – ze względu na kryterium – czy korzystał z doradztwa – część wnioskodawców przychodzi do biura po potwierdzenie, że byli na doradztwie, a nie po faktyczną poradę czy konsultację – trudno jest z tym zjawiskiem walczyć.
 - d. Oceniając ogólnie procedury dotyczące wyboru operacji do finansowania należy uznać, że są właściwe a kryteria dobre i nie należałoby ich zmieniać aby zachować „stabilność” procesu oceny i wyboru. Należy jednak więcej uwagi poświęcić na „edukację” przyszłych wnioskodawców aby lepiej rozumieli o co chodzi kryteriach.
 - e. Na obszarze wdrażania LSR nie wystąpiły istotne zmiany w sytuacji społeczno-ekonomicznej, które mogłyby wpłynąć na dezaktualizację strategii. Należy zastanowić się nad zmianą podejścia do zasad wspierania rozwoju przedsiębiorstw, gdzie aktualnie głównym kryterium jest utworzenie miejsca pracy. Dziś problemem jest brak „rąk do pracy”. To się odczuwa w wielu branżach ale najmocniej w budownictwie.
 - f. Analizując przedstawione dane, w każdej fazie procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju zarządzanej przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi należy ocenić, że stan osiągniętych wskaźników jest na bardzo dobrym poziomie i nic nie wskazuje na

zagrożenie dla pełnej realizacji kwot wsparcia i zapisanych w strategii wskaźników, a sukces końcowy nie jest zagrożony.

4. Dotyczące innych zagadnień nie ujętych w pytaniach badawczych.

- a. Aby poprawić jakość wdrażania strategii należy skutecznie eliminować zbędną biurokrację, wyeliminować wszystkie zbędne załączniki i opisy we wniosku a także biznesplanie, które bezpośrednio nie mają wpływu na jakość planowanej operacji. Przepisy prawa powszechnego i tak każdy beneficjent musi respektować, zatem sprawdzanie wniosku przez LGD, jak również SW pod tym kątem nie jest konieczne.
- b. Mieszkańcy obszaru deklarują więź z obszarem, wykazują chęć współpracy i demonstrują postawy zaufania społecznego.

10. Rekomendacje

Na podstawie przeprowadzonych badań i sformułowanych wniosków rekomenduje się rozważenie przez władze Stowarzyszenia następujących kwestii:

Po pierwsze – kontynuowanie systematycznego monitorowania osiągania wartości wskaźników produktu i rezultatu, a także wskaźników realizacji budżetu LSR w celu bieżącej korekty działań wdrażających LSR, w taki sposób, by na koniec okresu programowania wypełnić zapisy strategii.

Po drugie – kontynuowanie działań komunikacyjnych, zwłaszcza promocji LGD i LSR w celu dalszego wzrostu rozpoznawalności marki Stowarzyszenia i wzrostu znajomości LSR.

Po trzecie – zintensyfikowanie działań aktywizujących lokalne społeczności w celu wzrostu kapitału społecznego na obszarze działania Stowarzyszenia.

Po czwarte – należy podejmować działania w zakresie aktywizowania członków Stowarzyszenia przez włączanie ich w procesy animacji i aktywizacji lokalnych społeczności, a także do działań komunikacyjnych, zwłaszcza promujących markę Stowarzyszenia i podnoszenia poziomu znajomości LSR.

Po piąte – Należy rozważyć szersze niż do tej pory włączanie jednostek samorządu terytorialnego do działań podejmowanych przez Stowarzyszenie poprzez m.in. włączanie ich przedstawicieli do działań informacyjno-promocyjnych, a także korzystanie z ich potencjału ludzkiego, doświadczenia w stosowaniu procedur i zasobów infrastruktury informacyjnej oraz technicznej.

11. Spis wykresów i rycin

Wykres nr 1. Płeć respondentów	17
Wykres nr 2. Wiek respondentów	18
Wykres nr 3. Wykształcenie respondentów	18
Wykres nr 4. Znajomość programu LEADER	19
Wykres nr 5. Rozpoznawalność Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi	20
Wykres nr 6. Rozpoznawalność przynależności gminy do Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi	20
Wykres nr 7. Rozpoznawalność Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi	21
Wykres nr 8. Oglądalność strony internetowej Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi .	22
Wykres nr 9. Częstotliwość odwiedzania strony internetowej LGD Zielone Mosty Narwi ...	23
Wykres nr 10. Poinformowanie o szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi	24
Wykres nr 11. Udział w szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi	24
Wykres nr 12. Ocena szkoleń organizowanych przez Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi	25
Wykres nr 13. Ocena wpływu Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi na wzrost aktywności społecznej i/lub gospodarczej mieszkańców obszaru	26
Wykres nr 14. Więź (identyfikowanie się) z miejscem swojego zamieszkania	27
Wykres nr 15. Zaufanie społeczne	27
Wykres nr 16. Współpraca	28
Wykres nr 17. Liczba zorganizowanych spotkań, szkoleń i warsztatów oraz liczba osób w nich uczestniczących	34
Wykres nr 18. Ilość i jakość świadczonego doradztwa	35
Wykres nr 19. Procentowy wskaźnik średniej frekwencji na WZC	36
Wykres nr 20. Frekwencja na posiedzeniach Zarządu	36
Wykres nr 21. Frekwencja na posiedzeniach Rady	37
Wykres nr 22. Frekwencja na posiedzeniach Komisji Rewizyjnej	38
Wykres nr 23. Liczba wniosków złożonych, wybranych, w tym w limicie	39
Wykres nr 24. Liczba podpisanych umów	39

Wykres nr 25. Limity naborów, łączna kwota przyznanego wsparcia łączna kwota dofinansowania z umów	40
Wykres nr 26. Procentowy wskaźnik realizacji budżetu naborów	40
Ryc. 1. Obszar LGD na mapie administracyjnej Mazowsza	10
Ryc. 2. Spójność geograficzna obszaru Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi	11